KIRKE OG KULTUR

INNHOLD:

NATHAN SÖDERBLOM

GENI OG KARAKTER

AV

EIVIND BERGGRAV

Bilag:

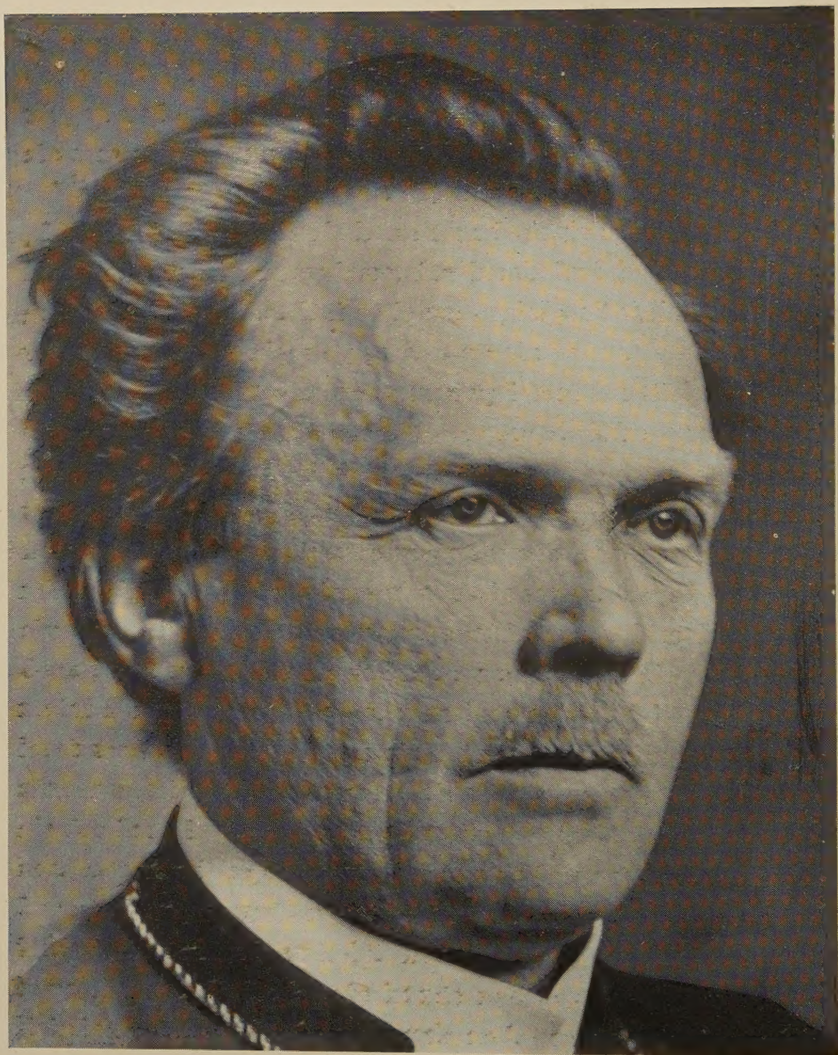
EFTE 6 JUNI 1931 38. AARG.

EDAKTØR: EIVIND BERGGRAV

rke og kultur utkommer med 1 hefte hver måned undtagen i juli og august. Abonnement . 10.oo pr. år, utlandet kr. 15.oo. Kan bestilles på postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspedionen, Rådhusgaten 30 B. Eftertrykk av tidsskriftets artikler uten kildeangivelse er forbudt.

Trykt oktober 1931.

Kontingenten til KIRKE OG KULTUR bringes i erindring.

Nathan Söderblom

NATHAN SÖDERBLOM

AV EIVIND BERGGRAV.

Han var et gyllent blink forrest i sjelenes kamprekker på jord, en troens gullhjelm hvorigjennem Gud hilste oss.

Det er så typisk for oss mennesker at vi overfor en personlighet *over det vanlige,* kommer med spørsmålet: mon hvad «hemmeligheten» ved ham kunde stikke i?

Slik er det spurt om Söderblom også, både før og efter hans død. Det har ikke vært sjelden å bli intervjuet av folk som på avstand hadde hørt om ham: *er* han virkelig så genial? og *hvad* er det ved ham som gjør det?

Jeg kan ikke da tenke mig en mere bunnfalsk formel til å løse hans gåte med enn den som blev gitt i en — forøvrig høist sympatisk — nekrolog i en norsk hovedstadsavis. Hvad var hemmeligheten ved Söderblom?, spør forfatteren. Og han svarer: «Hemmeligheten er først og fremst den at erkebiskopen var *en enkel og lykkelig mann.*»

Hvor fjern må han ikke bli for menneskehjertene i den ensformige solskinnsbelysning, som det har vært vanlig å fremstille ham i, — som Aladdin med lykkelampen, en medvindsseiler på et hav hvor alle andre må krysse og kjempe. Og hvor forferdelig usant er ikke et slikt billede.

I.

Enkel —? Fra hans guttedager av kom splid og tvil inn i hans sinn. Faren, som var kyrkoherde i Hälsingland, ønsket bestemt at alle tre sønner skulde bli prester. Kyrkoherden var streng, han hadde en brennende ånd, voldsom i sin absolutthet

overfor kristendommen, vekkelsestaler, karakter-asket og arbeidsjern. Fra 10 års alderen var Nathan full dagsarbeider på det store jordbruk. Og tømmene var ikke mindre stramme i det religiøse. Hans to brødre gav op. De orket ikke spenningen ved en prestebane i farens spor. Nathan blev den eneste som våget sig avsted.

Han kom som student fra det urokkelig faste prestehjem ut på den vulkansk bevende bunn som teologien dengang levet på, fra pietisme til modernisme, fra bombefast konservatisme til grenseløs kritisisme. Det er ingen «enkel» situasjon. Og i hver ferie skulde han hjem og prøves av sin fader.

Her er den første store spenning i Nathan Söderbloms liv, og her er hans første geniale «løsning». Ikke en løsning ut fra hodet og ut fra «diplomatisk smidighet» men ut fra hjertets varme ekthet. Han blev ingen bruddets mann, han blev ikke en av disse de strenge prestehjems renegater, og ennu mindre blev han nogen kompromissets mann. Han tok inn over sig og op i sig hele den vidspennende europeiske kultur med dens problemer, hele filosofiens og naturforskningens sprengmateriale overfor teologien, men han skiftet ikke hjerte, han levet med *sitt* hjerte i det alt sammen. Så beholdt han også sønnehjertet overfor faderen, til tross for at han snart fikk øie for hans kulturelle sneverhet og den teologiske inngjerdethet. Det var ikke en formidling han utpønsket, — *Söderblom har aldri «utpønsket» noget som helst.* Hans sinn var en smeltedigel, som aldri blev kold. Fra hjertet utsprang hans liv og hans livssyn. Dette hjerte kunde nettop dypt fornemme herligheten i den gamle faders trosbrand, den som også var tendt i sønnens eget sinn. Gutten hadde bevart i sig gjenklangen fra Jakobskampen i farens store sjelsvånde dengang han fra å ha vært en lovens tordnende og veltalende Moses, selv kom inn i tvilens og nådeskampens svimlende nød, en tid da sjelsvånden førte ham til sinnssykens rand, før hans fant gjenfødelsen og frelsen i Kristus og så blev en glødende botgjører og en evan-

geliets vekkelses-herold. Hele hjemmet hadde skaket under denne sjelelige jordrystelse, så gutten visste hvad sjelekamp og frelse var. Over faren var der for sønnen noget av profetens gudslys, selv når han mer så flammesverdet enn han merket gro-varmen. Og faren på sin side kunde vel overfor sønnen ofte bli angst; han så kanskje til det siste med spenning på arvtagerens utviklingsbane, men de to mistet aldri kontakten med hverandre. Alt mens Nathan studerte i Upsala, skrev gamle Söderblom nogen linjer til en av professorene der, som sønnen vanket hos: «Haf tack för det Nathan får hafve en tillflyktsort hos Er. *Få se, hur mycket godt för Guds rike den himmelske byggmästaren får begagna honom till.*» Der er både frykt og håp i de ord.

Og da den gamle lå for døden, mens sønnen var legasjonsprest i Paris, mente lægene at han ikke kunde leve til Nathan kom hjem. Den gamle *vilde* imidlertid leve til han kom. De tre dager Nathan var underveis, lå han som død. Han hadde ikke orket tale, ikke orket se nogen. Da Nathan kom, slo han øinene op, fikk kraft, talte med full myndighet og klarhet, — de to satt der et par timer med evigheten foran sig, og så gikk den gamle bratt inn i døden. Nogen av hans siste ord til sønnen hadde vært disse: «Du skall ha samma regel som jag. Min har alltid varit: icke såsom herrar öfver församlingen, utan såsom medhjälpare til Eder glädje.»[1])

Dette hadde ikke vært et *enkelt* forhold. Og dette var bare den første, av barndomsforholdet utsprungne, spenning i Nathan Söderbloms liv. Men den blev avgjørende for hele hans ferd. Også teologisk. Söderblom blev jo aldri «moderne teolog» i betydningen rasjonaliserende og nivellerende troskritikker. Han blev fra første stund en medarbeider på det syn som skulde skape en i forhold til det dengang «moderne» *ny* epoke.

---

[1]) Sammenstillet fra Paulus (2 Kor. 1, 24) og Peters første brev (5, 3). Ordet blev siden tekst for det hyrdebrev sønnen sendte ut da han overtok erkebiskops-embedet.

Han hadde vekkelsen i sitt sinn, den var ikke bare en arv, men en livskim i ham, derfor blev han i grunnen alltid en vekkelsens sønn, uten nogensinne å bli dens trell. Det er dette fribårne sønne-sinn, som gir hans teologi dens linje.

I religionshistorien møtte han straks det «sammenlignende» synspunkt: så snart man fant likheter mellem kristendom og andre religioner, så gav man de andre prioriteten og *nedskrev* kristendommen tilsvarende. Han kom første gang op i det med Babel-Bibel-striden. Her gjorde han gjeldende et synspunkt som alt dengang vakte opsikt, men som virket ennu sterkere ved den gjenfødende evne det hadde overfor hele den senere generasjons teologi, først og fremst i Sverige.

Söderblom eiet den geniale intuisjon overfor alt religionshistoriens mylder, han hadde «ønskekvisten» som fant *livets* årer midt under formstivnet jordskorpe, han *åpnet* for mangfoldige fenomener som ellers ingen hadde sett. Men han blev ikke derfor en flakkende beundrer av alt fremmedartet. Han følte ingen trang til å bli stor og fri i videnskapen ved å kunne si sig løs fra den «fordom» å være en kristen helt ut. Kristendommen var for ham ikke noget som trengte å «forsvares» mot de fremmede religioner, den var tvert imot den sol hvori også disses duggdråper fikk sin glans.

Og denne kristendommens glans skrev sig *ikke* — som man dengang hadde redusert det til — fra Jesu høie moralske idealisme, nei, det var det *religiøse* i kristendommen som var det egentlige. Her er Söderbloms nybrudd overfor Ritschelianismen. I Babel-Bibel-striden hadde man søkt å redde kristendommen ved å fremheve at den *etisk* stod så høit; hvis dens religiøse frendskap eller avhengighet av andre religioner blev påvist, så greidde den sig allikevel på moralkontoen. Nei, sa Söderblom, det er snarere omvendt. Moralen er for kristen religion det sekundære; det er frelsestroen i Kristus og hans gjerning som er det centrale. Det er i kraft av den at kristendommen *står*.

Og så utformet han sitt omfattende syn på de to hovedtyper av religioner: *åbenbarings*religioner og *kultur*religioner. Og — djervt nok — var det de siste han satte lavest, ja satte utenfor. Kulturreligionene følger kulturutviklingen, bestemmes av den i stedet for å bestemme den. De er for såvidt alltid *med* sin tid, de er moralske og moderne, de er statsreligioner og er medgjørlige. På høiere forstands- og kulturnivå opløses de lett i panteisme og idealisme.

Dette er derfor efter Söderblom ikke religion i egentlig forstand. «Ty frågan som ställes till religionen är icke den: huru vill du gestalta mitt liv, utan den: kan du rädda och uppehålla mitt liv.» Den type religioner, som gir svar på dette, kaller han for åbenbaringsreligioner, fordi de hviler på et budskap fra det evige. De kalles også *profet*religioner, fordi budskapet fra Gud er formidlet gjennem personer som han tar *helt* for sig og gjør til sine organer. Denne type fant han bare i Persien hos Zarathustra om enn i trang begrensning, samt videre i Israel, hos Moses og profetene. Åbenbaringsreligionen er ikke et menneskelig miljøprodukt eller en psykisk vibrasjon; den beror på et inngrep, en meddelelse fra Gud selv gjennem hans redskaper og gjennem historien. Og her er da Kristus ikke bare høidepunktet, men den realisasjon som alle de andre bare hadde gitt varsler om.

Derfor avviste han fra den ekte religion all Verschwommenheit og ekstase som berodde på en forhøiet temperaturtilstand av det blott menneskelige; han kalte dette for *uendelighetsmystikk*. Dens ytterste er ekstasen, forsvinningen av jeget, utslettelsen av personlighet og ansvar, — dens signatur: utflytende. Mot denne form satte han *personlighetsmystikken*. Her er alt det høieste åndsliv i individet i blomst, det fulle ansvar, den store samling av syn og krefter, men samtidig er der dog *også* noget usigelig, noget uforklarlig. På tross av Ritschel og Hermann fastholdt Söderblom ordet mystikk, fordi han la slik hovedtone på det spesifikt *religiøse* og alltid så at der i

troens gudssamfund er noget hemmelighetsfullt: selve Gudskontakten. Også hvor gudsforholdet er personlighetsbåret, historisk og etisk orientert, bærer det i sig sin egen indre dulgthet.

Disse to store dele-linjer: kulturreligiøsitet og åbenbaringsreligion, uendelighetsstemning og personlighetstro, betydde et gjennembrudd for nye centrale vurderingsmåter og blev befruktende i videste kretser. Og her behøvde man ikke *lete* efter en kunstig plass for kristendommen eller anstrenge sig for å putte argumenter inn under den for å få den skrudd op på høieste plass. Den *stod* der! Når religion ene og alene kan prøves på dette spørsmål: kan den frelse mig fra å gå under i synd og meningsløshet og fortvilelse, da fremtrer nettop Kristus som *åbenbaringen selv;* vi griper ham fordi han allerede har grepet oss. «Medelpunkten i min teologi är Kristi ställförträdande lidandes hemlighet.» (1925).

— En slik kort fremstilling kan bare bli et bladtynt tversnitt gjennem det centrale skikt i Söderbloms videnskapelige livsinnsats; men det viser allikevel hvorledes der fra barndommen går en linje av vibrerende motsetninger helt frem til hans teologiske sluttsyn. Man må ikke tro at hans syntese var et produkt av elastisk tilpasningsevne; den forblev til det siste dirrende av spenningens fylde.

Man tenke bare på dette at han — nettop *han!* — ut fra sitt innerste syn erklærte hele *kulturen* for noget sekundært, ja betraktet den som noget der for religionen *kunde* være farlig inntil døden! Han som var mer all-kulturell i sin omspennende interesse og evne enn vel nogen annen i protestantismen: dikter, musiker, komponist, skjønnånd, menneskeelsker! Man forteller anekdoter om hans frikostighet, om hans muntre Gluntar, om hans jubel blandt Orphei Drängar, om hans glansfulle karriere blandt Europas og Amerikas fyrster. Og enhver vet hvordan han ikke bare elsket kultur, men *øvet* kultur, dyrket den og delte den med kunstnere, med litterater, diplomater,

sosialdemokrater. Hele tidens bankende puls var i ham, han gjæret med dagen. Han sprang — lik Olav Trygvason — utenbords på årebladene mens hans menn rodde, han øvet kulturens idretter i potens og på toppen av alle andres bedrifter.

Men hvordan er da dette å forstå — var han en dobbeltnatur? Fraterniserte han med fiendene, varmet han sig stundom ved deres kullild?

Jeg ser ham for mig en dag ved bordet hos et eksklusivt amerikansk selskap, som ventet på hans spirituelle tale. De fikk den, men anderledes enn de hadde tenkt, for han slo tvers igjennem sedvanen og lot Kristusskikkelsen lyse, ja han stemte op, midt i talen, for å illustrere sine ord om Kristus, Hyrden, den gamle Sankey-sang: «Det var ni og nitti vel gjemt i det trygge faderhus.» — Han hadde følt trangen til å *markere centrum*. Han gjorde det ofte, men aldri unødig, for han hatet alt som lignet religiøs fasong og tilstelt vesen. Han kunde sikkert kjenne lyst til å synge gluntar blandt pietister, fordi han mente deres kulturredsel skyldtes en snev av vantro. Men han visste alltid hvor han var. Bare at han ikke behøvde å ha tyngdepunktet i detaljene, fordi han hadde det så avgjørende, så dominerende sterkt i sitt aller innerste. Han *trodde* på Gud, derfor var han så fri. Hvor vi andre må balansere, der stod *han* trygt.

Derfor reflekterte han ikke over sin optreden, over hvem han omgikkes, hvem han lærte av, hvem han lot sig berike av. Hele kulturlivet var for ham ikke fare, men mulighet. Hvor kunde han stå som en redd midt i den tid, hvori Gud hadde satt ham og hvori han hadde møtt Guds åbenbaring til sig? Han kjente sig ett med så meget godt og søkende og sundt i tiden, ja med selve dette begrep som «vår tid» er til enhver tid og for enhver slekt. Han elsket ikke menneskene i den forstand at han trygget sig til dem og bygget på deres vesen. Men hvor skulde det strømme hen alt det som veldet op inne i ham, om ikke nettop ut til menneskene, slik som de var og som de var lik

ham selv? Han kjente sig *hjemme* midt i myldret. Det var for ham bare den naturlige periferi for hans hjertes centrum. Derfor blev han aldri selv til en runding av tiden, han forholdt sig alltid radiært til periferien, nettop derfor også bokstavelig så *strålende* ut imot den.

Og det lå selvfølgelig *ikke* i hans før nevnte definisjon av kulturreligion, at man fra religiøst synspunkt skulde være like glad med kulturen. Profetreligionen har nettop vist at kun den makter å bryte igjennem det skjebnesvangre skille mellem ånd og natur. Dette skjer når Gud møter personligheten, den personlighet som har sin larve i kulturens svøp og har til kall å gjøre det til evighetssvøp. Kultur eller ikke kultur — det er i og for sig likegyldig, det er mennesket og dets hjerte som er hovedsaken. Derfor blev Söderblom — denne de ypperstes yndling — aldri kultursnobb. Ut av hele sitt hjertes trang nød han samvær med de enkleste sjeler, han var like meget sig selv blandt bønder på landet som blandt de aderton i Svenska akademien. Men om nu mennesket har kultur — og har det ifølge Guds kall — så behøver det vel ikke derfor være mindre menneske? Det var kulturen som Molok han stod i harnisk mot, den syke kultur som fortærer sine egne barn. Mot dem stillet han Kristus, forargeren og frelseren.

Det hører ikke offentligheten til hvad en mann har i sitt lønnkammers strid. Men gjenklangen derfra kan stundom høres i hans ord. Gud må brytes mere med oss, jo sterkere vi er i oss selv. Og Söderbloms styrke var stor; den var alltid tilbakevendende, selv når Gud hadde seiret, for han hadde gigantiske evner. Hvem av oss vet noget om hverandre? Hvem av oss vet hvad de største iblandt oss har i sitt innerste? Hvem av oss vet hvilken Diabolus der er gitt geniet å kjempe med nettop i det som for mennesker synes være dets glans? Dulgte dyp. Luther åpenbarte noget av dem. Og Söderblom elsket Luther, ja, mer enn elsket ham, for han led og stred med ham. Når geniene skaper det aller enkleste, så er det ikke fordi op-

havet var liketil, tvert imot: fra de dypeste avgrunner kommer de klareste dråper. Og slik er det vel gått til at fjerne tilskuere er kommet til å bruke ordet *enkel* om Söderblom.

Hvis hans «hemmelighet» da har nogen løsende formel, så er den nok heller givet i de ord som fra en av videnskapens første i hans land, fra medicinens mester i Upsala blev uttalt efter hans død. Professor *Quensel,* en av dem som hadde sett ham mer innenfra enn de fleste, skriver følgende: «Hvorfra kom den umålelige indre kraft, som var hans vesens hemmelighet? Den kom fra hans fortrøstningsfulle og levende Gudstro. Han har vidnet om den i sitt liv og i sine skrifter. Han taler et sted om «den innre gästen» i sjelens innerste rum, som hersker der alene og er den fredgivende kraft. Gjennem omgang med denne indre gjest, med Gud, vinner mennesket sitt innerste selv. Hele hans eget liv var en forkynnelse til menneskene om på denne vei å søke og finne sjelens fred og styrke.... Han var en personlighet, som gjennem sitt hjertelag og sitt liv åbenbarte en makt og et vesen som trosser forgjengeligheten og har evigheten inne i sig.» — Den gamle sosialdemokrat Fabian Månsson legger til: Han åbenbarte Kristus.

II.

«Lykkelig» —? Ordet har så forskjellig verdi og mening, men slik som folk flest forstår det, er det ille anbragt på denne plass.

For det brede publikum, som i årene efter 1925 hadde fått øie på ham som eventyret i kirken, og som han nu kunde fått i tale ved et dertil egnet forfatterskap, kom det vel som en overraskelse og en skuffelse da det i 1928 blev annonsert en ny stor bok av erkebiskopen, og den så handlet om — «Kristi pinas historia.» Var det slikt han syslet med? Nu som han oplevet laurbær-tiden?

Den som åpnet boken så straks at dens betraktning av Kristi kors var utsprunget av forfatterens eget stadige feste i

dette kors. Den lidende Kristus var hans egen lidelses frelser når alt annet gikk i grus. Söderblom hadde ikke bare en teori her, en anskuelse. Han hadde *sitt eget kors.*

Han?, spør mange; han som av alle får vidnesbyrd om å ha vært en bedårende charmør, elegant og lett, alltid oplagt, aldri forlegen; han som flott turnerte enhver prekær situasjon og spilte på alle medmenneskers hjertestrenger; han den misunnelsesverdige, med en slik suksess, — hadde *han* et kors?

La oss holde oss til hvad stilling og embede førte med sig, — de private sorger et liv har, hoper sig oftest for oss alle op med årene, men hjemmets vegger er hellig skjerm for uvedkommende øine. Bare så meget kan være sagt, at Söderblom hadde med-lidelses-evnen i altfor sterk en grad til at han kunde verge sig endog mot at fjernereståendes smerte falt knugende inn over ham selv.

De som er på avstand av ham, tror at hans vei var rosebestrødd. Slik så det somme tider ut. Men det var ikke sjelden veibanen var tornefylt. Og for den barføtte er torner noget annet enn for den godt beskodde. Söderbloms sårbarhet hang sammen med hans blottlagte sinn, hans gode tro til menneskene. Han har gitt mange en varm hånd — og mottatt en kold i bytte. Han blev ikke derfor skeptiker, han blev ikke engang mistenksom *nok.* Biskop Valdemar Ammundsen sier: «Overfor sine motstandere var han av en sjelden loyalitet. Hadde han leilighet til å ramme dem, lot han den gjerne gå forbi; hellere gjorde han dem en tjeneste.» Man husker kanskje her i Norge hvordan han svarte da han efter sin spontane, hjertelige optreden i Nidarosdomen i et blad fikk sin optreden misforstått og mistenkt. Han bare *takket* fordi han fikk lov å forklare sig. Men det gikk så ofte på med den slags. Ammundsen betegner det som «lavtliggende» alt det han slik var utsatt for. Men det gikk samtidig på æren løs, — få kjenner f. eks. til at der i Sverige spredtes en anonym nøkleroman om ham, skrevet av en prest, full av de mest utspekulerte løgner og infamiteter.

Småting, vil man si, *for en slik mann.* Og det er på sett og vis sant at han kunde heve sig over det. Men det er likevel ikke så lett gjort for en mann i hans stilling — det er ikke som for en politiker. Erkebiskopen var jo nærmest vergeløs. Småting synes kanskje også, når man nu ser tilbake på det, dette at den økumeniske innsats for ham betød en knekket privat-økonomi med derav følgende daglig byrde og arbeidspress for å skaffe utvei. Når hans venner på nattlig vandring i staden så lampen brenne på hans værelse, så kjente de trykket av den byrde den store mann nu satt og skrev under. — Slikt er kanskje for privat å nevne, men er ikke sannheten den sundeste for karakterbilledet? Der er så mange som tenker dumt om lettvintheten ved en stilling som hans. — La Norge kjenne lykke ved den rettferdighet som blev øvet da han fikk Nobelprisen like før han døde. Hvor innerlig takknemlig han var for det! Der kom 20 000 tiggerbrev den første måned efterpå, og hvor sved det ikke i ham at han ikke kunde hjelpe alle.

Han strålte ved sitt alltid gjestfrie bord! Her er ordene om enkelthet og lykke på sin plass. Han var en åpen favn ikke bare for venner, men for alle farende svenner. Aldri «optatt», alltid til tjeneste. Der var mange rum i gården, og de utgjorde oftest en økumenisk Noæh ark. Djervt enkel var han i hele livsførselen, og da han i de hårdeste rasjoneringsår offentlig foreslo en fastedag hver uke i alle kristne hjem, da var det *natur* for ham. Den gamle fader i Trönö prestegård hadde hatt et «osvikligt läkemedel» for sig selv: *svält och vatten.* Erkebiskopens daglige menu var en moderne etling av denne.

Ingen fikk merke hvad der hadde vært av vrangt og ondt. Det hadde vært psykisk lettere om han hadde snakket. Det måtte ha gitt lise. De mest alvorlige angrep på ham stilnet jo ikke. Man tenke på hvordan hele den nordiske og delvis den europeiske presse gang på gang trykket op de grunnskudd efter hele hans kristelige posisjon som den finske erkebiskop Johanson fant å burde sende ut fra tid til annen. Og om der

var nogen som tok den slags med ro, så var der andre, og ikke ubetydelige leire både i hjemmekirken og i nabokirkene, som *nød* disse pileskudd mot Söderbloms hjerte, ja som selv hadde verksted for lignende. Det kan være på sin plass nu å nedtegne at Nathan Söderblom aldri blev helt anerkjent i Nordens kirker, alltid mistenkt av mange og i høiden tålt. De færreste vet hvad det er å leve under den viden at ens innerste intensjoner og dypeste hjertetro er mistenkt fra ens egne. Med rette sier biskop Ammundsen, som her kjente forholdene godt, at Söderblom rikelig erfaret sannheten av biskop Kingos ord:

Ak, Ære, hvad er,
Hvad er disse Kroner og Kranse, du bær?
Misundelse sidder dig altid paa Ryg,
Du hemmelig stødes og sjælden est tryg.

Det vilde ikke være efter Söderbloms sinn nu å rippe op og referere mer av detaljer og eksempler — det får være nok å si at det man kaller hans suksess, det var kanskje hans sjels av andre mennesker dypest og hyppigst sårede sted.

Men u-lykkelig? Tilvisse ikke! Nathan Söderblom vilde vært knekket for lengst om sorger og kors kunde knekke. Han lar det falle et lys inn over sin lykkes centrum når han en gang sier: «Den største nåde jeg ber om for min dødsstund er at Jesu skikkelse på korset må stå for mitt indre syn, og at smerte og tretthet ikke må fordunkle den.»

«— — så skal alt dette tillegges Eder,» sier skriften. Og hans Herre tilla ham virkelig meget. Og *da* tok han imot det, nettop så åpen som han var både overfor Gud og overfor mennesker. Når han kjente varmen og forståelsen slå imot sig, da var det for ham en arm av Herrens nådes strøm. Og da grodde han, da spratt han av glede. Det var ikke slik at tyngslene gjorde ham for trett til å være frisk og hel i gleden. Han kom

fra lønnkammeret, hvor Gud alene vet hvad han delte med ham, og ut til vennene som en nyfødt sol.

Denne sol hadde et spektrum så rikt nuansert som det alene kan bli når de edleste og mangfoldigste evner er innsmeltet i det av skaperen tendte flammeveld. Og vi andre kunde nyde de strålende farver uten å behøve å tenke på at i den brand som lutret dem, gikk lidelsens lue inn som en av de sterkeste. De senere års store *legemlige* smerter var bare en yderligere forberedelse for den siste aftens glans....

III.

Man kan spørre: hvad vilde Nathan Söderblom blitt for verden om han *ikke* var blitt erkebiskop, men var forblitt en lokal, berømt professor? Tapet lar sig likefrem ikke utregne! Og man grøsser ved tanken på at hans valg dengang hang i den tynneste tråd. Han blev en meget mager nr. 3 på valglisten, — de to andre (Eklund og Danell) hadde så aldeles *overveldende* flertall. Hos erkestiftets prester (243 stemmeberettigede) hadde Eklund 204, Danell 179 og Söderblom — 45! Han var her nr. 5 på listen. Men der var flere av domkapitlene som tok ham med, og således rakk han akkurat så vidt op til nr. 3 på den samlede forslagsliste. I Sverige er kongens utnevnelse *bundet* til de tre første. Og det hang for Söderblom i én stemme med å komme på tredjeplassen. Underlig nok fikk han denne i et av domkapitlene ved *loddtrekning*. Dette lodd avgjorde hele Sveriges, ja man kan si lutherdommens kirkehistorie på et centralt punkt for den kommende generasjon. Få tenkte sig allikevel muligheten av at regjeringen skulde våge å ta en så svak tredjeplassmann. Og uviljen mot Söderblom var jo sterk. Det samme ledende svenske kirkeorgan som nu finner hans død å være et uerstattelig tap, kalte dengang hans utnevnelse for *«ett hänsynslöst slag mot kyrkan.»* Det var imidlertid ikke en radikal, men en konservativ regjering, nemlig Hammarskjölds, som hadde den dristighet å utnevne ham.

Hammarskjöld satt siden som Söderbloms nabo, på Upsala slott, i egenskap av landshøvding, og der var en dyp sjelelig forståelse mellem disse to venner. Grepet var ikke blitt gjort i blinde, men *dengang* var det ikke mange som så.

Krigen var alt utbrutt da Söderblom kom til Upsala. Den 8. november 1914 stod han, rak og åpen, hvitklædt med belte om livet, lik en blond novise i koret i Upsala domkirke for å vigsles. Høvdingen, kirkeoldingen fra Lund, Gottfred Billing talte over stedet om «Nathanael i hvem der ikke er svik.» Et smil gled over ansiktene ved navnespillet, men ordet var profetisk: nu begynte et livsavsnitt som blev en aldri hvilende hengivelse i tjeneste og i offer. Herren hadde kjent denne Nathanael allerede mens han satt under fikentreet, og hadde visst hvad han skulde kalle ham til.

Det var ingen som dengang ante linjen i dette liv. Prest i Paris (1894), professor i Upsala (1901), siden i Leipzig (1912) — det var hele biografien inntil da. Visste han selv hvor det bar hen? Der vil komme dokumenter som viser at det vi nu kaller den økumeniske tanke, har ligget som en hjertets plan i Söderblom helt fra studenterdagene av. Den har verket i ham som en kallelse gjennem de stille år, — men nu brøt i stedet krigens skum inn over alle sjeler, drepende og forgiftende alt som het kristnes enhet.

«Upsala, Lutherdagen den 10. november 1914» lyder dateringen på det *Herdabrev* som er blitt det mest epokegjørende innenfor lutherdommen i sitt slags. Det gikk snart på mange sprog verden over. Avsnittet om «Kyrkan och kriget» lot han oss straks få også her i «Kirke og Kultur». — Det var hans tiltredelse som sjelenes samaritan. Men foreløbig fikk denne samaritan bare lide med de andre, veiene var ikke farbare for nogen hjelp. *«Kyrkan, Kristi kropp, sargas och lider. Människorna klaga i sin nöd: Herre, huru länge?»* Disse nu klassiske ord som åpnet opropet til verdens kristne den første krigsjul, medundertegnet av Oslos og Sjællands biskoper, var sprunget

like ut av den manns hjerte som førte pennen. Lite ante han hvor lang lidelsen skulde bli og hvor uendelig forviklet og trang veien til hjertenes ening skulde være. Men han hadde sluttet opropet med ordene: *Skje Guds vilje!*, og i kraften herfra holdt han ut og fikk frimodighet om igjen og om igjen efter de hyppige isnende nederlag for hans sak.

Den økumeniske kongress i Stockholm var et under i sig selv, men langt mer bli den det for den som innenfra kjenner dens forberedelses historie. I 11 år nedtrampet, tre ganger offisielt dødsdømt, — der må være noget udødelig gjemt i den idés liv som overstår slikt. Der trengtes inderlig en Nathanael i hvem der ikke var svik.

Men også hans *stilling* trengtes! Sett utenfra er det den enestående kombinasjon av en erkestol og en Nathan Söderblom som har gjort det hele mulig. Uten stillingen var han i dette stykke lite, og uten ham var stillingen i sig selv noget ennu mindre. Der er tider og opgaver som kan vente på å utnytte en høi stilling, om den enn i magsvær kan synes like overflødig som losens når skibet er i havn.

Men et annet spørsmål kan også stilles: hvad var det ved Söderblom som gjorde det hele mulig, var det *geniet* eller var det *karakteren?* Svaret kommer til å ligne det vi kom til ovenfor om stillingen og mannen. Men det fortjener å utformes nærmere, fordi man i regelen altfor lett lar sig nøie med at geniet alene gjorde verket.

Hvori bestod forresten det geniale ved ham — hvis man da i det hele bør bruke dette ord? Det er — for mig iallfall — meget vanskelig å svare. For man kan ikke hverken forklare eller bevise at en mann er et geni. Jeg hørte ham engang holde et foredrag, hvor jeg syntes all videnskap og all ånd var tilstede, en levende syntese like fra astronomiens under til Kinas religioner, fylt av hele filosofiens ytterste polspenning og av Kristi kraft, — klart og enkelt og fast så man satt som i en skapelses under. *Da* syntes jeg denne *over all normal evne*

stigende åndsherredom var geniet i ham. Men det er ikke nok. Og alt mer og mer er jeg kommet til det at Söderblom bare hadde vært et *brillierende* geni, om han ikke hadde vært den lidelsesfullt av Kristus meislede *karakter*. Hvad han kunde ha av feil eller svakheter får deri ikke bare sin naturlige menneskelige plass, men de blir en del av opgavens og målets storhet. Også slagg forteller om glød. Der var en karakterkamp i ham, og det han sloss med var sterkt.

Vilje er et hovedord i hans karakteristikk. Preknene røber ham: han taler med forkjærlighet om «kall och trohet,» han hadde forskrevet sig til Gud, og hans løfte blev jernvilje i ham. Han har skapt i svensk sprog ordet: *ansvars-glädje.*

Man minnes også her arven fra faderen, den urokkelige pliktopfyller med selvfornektelses-viljen. Han skydde aldri besvær, den gamle. På sin fot gikk han i de vidstrakte sogn. «Fotaprästen» kaltes han. En historie går efter ham: Under forlovelsestiden fikk han en søndag middag slik lyst til å hilse på sin Soffi, og han begav sig resolutt i vei de 5 mil til Hudiksvall, der hun bodde. Ved fremkomsten dit, til stadslæge Blumes hus, var alle lys slukket undtagen i Soffis værelse, men akkurat som han skulde banke på porten, blev også det slukt. «Jag ansåg då att det ej var Guds mening at jag denna gång skulle få träffa min fästmö.» Så gikk Jonas Söderblom de 5 milene tilbake hjem. — — Sønnen fikk øvelse i å gå ennu fler mil i retur fra efterlengtede mål hvor lyset blev slukket like for hans øine. Han fikk trening i å gå om igjen! Men ordet «forgjeves» fins ikke i pliktens ordbok.

Var faren karakterisert som et arbeidsjern, så blev sønnen det i en næsten faretruende grad. Ingen kunde begripe hvordan han kunde holde ut fra morgen til natt. — Da jeg var blitt utnevnt til Tromsø, sendte han mig utskrift av 3 av sine visitasprotokoller fra de siste måneder. Han mente det til opmuntring og inspirasjon. Jeg leste halvveis i den første. Det var til å bli ør av, og — hvis man tenkte sig selv inn i samme

situasjon —: til fortvilelse og opgivelse. Det som *vi* kaller «visitas» var jo her det minste av arbeidet — han var *alle* plasser, talte på nye steder og i nye situasjoner hverannen time på dagen, besiktiget kirker og beskrev dem med samt alt deres inventar, hadde kommunemøter og skolemøter og antikvitetsmøter og røde kors-møter og var innimellem centrum ved lunsjer og andre bjudningar og preket næste dag i tre kirker. Dette i dagevis! Hvad man enn sier: en enorm arbeidskraft må han ha hatt, men jeg tror minst halvparten av denne arbeidskraft bestod i arbeids-*vilje*. Man minnes hans devise til de unge prester han ordinerte: «Kom i håg att det är kyrkans mening, at Ni skall arbeta ihjäl Er, — men *långsamt!*»

Han fulgte iallfall selv *første del* av denne parole. Og den eneste feil han hverken kunde forstå eller tilgi hos en prest var at han var *lat*.

Men arbeide betød ikke for ham bare dette å få noget fra sig. Arbeide var for ham *ild*. Og han fryktet for kirkens tjenere det rutine-sløve, det institusjons-trygge, det assurerte embedsverk. Med sitt saltede humor kunde han si om en prest: «Det är visst en alldeles utmärkt kar, men han är så förtvivlad kyrklig!» Han var såvisst ikke blind for statskirkens svakhet. «En statskyrka är tyvärr — varje organisation av religionen har sina nackdelar — sådan, att man icke hos alla dess tjänare kan räkna på *andlig elektrisk kraft.*» Ukedagen før han døde, — han var da i strålende vigør — konsiperte han planen for en kirkelig vekkelseskampagne, hvor han vilde sendt to og to prester sammen ut «som kunna talande och sjungande stödja varandra och supplera varandra.» Anvisningen til dem lød: «*Huvudsaken är en hjärtevinnande förkunnelse av evangeliet.* Vi skola bedja Gud, att Han förhjälper därtill, att murar, varmed människorna avstänga sig från Guds ords verkan, må nedrivas och budskapet tränga in i hjärtana.»

Han husket alltid hvad den gamle prest hadde sagt til sognebarna dengang Söderbloms egen far sammen med to andre var

på tale til et presteembede. Der kunde sies meget godt om alle tre, mente prosten, «men vill Ni ha en som kan vise Er vägen til himlen, då skal Ni ta Jonas Söderblom.»

Erkebiskopen tok selv disse ord op som sitt livs program, og alle de veier og utveier og syner og synspunkter som han utfant her på jord, og alle de tanker og planer han hadde, var innerst festet til dette mål. Men han hadde også øie både for mangfoldet av menneketyper og for rikdommen hos Gud, så han stengte aldri av de mange små veier for å ha det lettvint med en eneste hovedvei. Derfor tok han hvert menneske som det var og begynte derfra. Derfor gav han sig bedre tid med et menneske, enn nogensinne med en bok. «Är du för stor att befatta dig med den minste, då är du for liten för att vara präst,» sa han. Deri ligger nøklen til hans kontaktevne med mennesker. Söderblom så i en krets av mennesker ikke et publikum, men en rekke personlige kontaktpunkter. Han vilde nødig gi sig før han hadde rukket å nærme sig hver enkelt. Hvor anstrengende det måtte være, kan neppe vi andre helt forstå, men han gjennemførte det like til sitt livs siste håndslag.

For den almindelige dødelige som så Söderblom i virksomhet, måtte ordet *rastløshet* uvilkårlig melde sig. Ja, mange av oss spurte i de første år: er han ikke *nervøs?*

Det hadde alt vært slik fra guttedagene. Ingen kan kappes med Nathan, sa de, «han far ju ikring som ett tort skinn.»

Ledet erkebiskopen et møte eller en kongress, så hadde han gjerne tusen ting for sig samtidig, brev og telegram om utallige ting, opdrag hit og opdrag dit. Jeg vil ikke si at han var ideell som møteleder, men det merkverdige var at han var alltid *med.* Han visste hvad der var sagt, han kunde ofte resumere det ved avslutningen meget mer pointert enn det var blitt sagt på møtet. Selv på store kirkestevner sprang han erend for oss alle, var optatt av å få gjort det så godt som mulig, hadde omtanke for alle detaljer, like til vår innlosjering. I kirken var

han ikke bare erkebiskop, men ofte også kirketjener; ingen norsk kirketjener har i sitt liv skaffet så mange mennesker sitteplass som erkebiskopen.

Hans hjerne vrimlet. Et ustanselig yr av ideer og kombinasjoner og opdagelser og forsøk. — Notisboken ofte fremme endog i kirken. Og alltid måtte han realisere. Helst straks. Især hvis det var noget han syntes var galt, noget som kunde gjøre det lettere for nogen.

Det kan ikke være!, sa vi til hverandre da vi så ham på den første enhets-kongress i Upsala 1917, en slik nervøs uro må legge ham i graven før tiden.

Det var visstnok allikevel feil diagnose. Man kan ikke være «nervøs» i 18 års ustanselig og vidfavnende arbeide og utrette så meget og være så fullt på høide — videnskapelig, kulturelt, religiøst, administrativt. De 18 års resultat er bevis for at det ikke var nervøsitet. Man får finne et navn på det som flytter fenomenet op fra oss vanlige og vår måte å være på.

Og kunde han ikke være stille? Han hadde sin egen form for stillhet. Under den store altergangsgudstjeneste ved det økumeniske møte 1925 kom jeg til å sitte rett overfor ham i kirken. Der var en uendelig rekke knefall, så det tok 1½ time med bare utdelingen, og erkebiskopen hadde vært med i første knefall. Jeg tenkte: dette må bli uutholdelig for ham, tiden er jo dessuten nettop i disse dager så dyrebar for lederen, han måtte hatt lov å gå. Men han satt i sin stol mer stille enn nogen, mest med hånden til hodet. Da vi så gikk ut, la han armen om min skulder og sa bare: «Hur skönt, denna stillhet inför Gud.» Det var som om han hadde gjettet mine tanker og vilde lære mig noget. Og jeg skjønte fra da av litt om «hemmeligheten» ved ham.

Det var ikke noget som han hadde lært i senere år. Da han var blitt utnevnt til erkebiskop, og opposisjonen knyttet sig sammen av forargelse og frykt, sa veteranen, professor Rudin stillferdig om ham: «Se han beder.» Biskop Danell, som for-

teller dette nu efter Söderbloms død, legger til at han selv engang som gjest i Upsala erkebispegård efter en anstrengende dag og en sen kveld blev liggende lenge våken efter at der var sagt god natt. Da hørte han nogen timer efterat han trodde sin vert godt i seng, stille koraltoner fra flyglet og en dempet salme. Da holdt erkebiskopen sin ensomme nattandakt efter først å ha arbeidet nogen timer mens verden var stille.

Og selv om man nu tar ham i dagens uro — der er den forskjell på ham og de vanlige nervøse, at de siste har uro og mas for ingen ting, bare for masets skyld. Men *han* var alltid *fylt av noget.* Det var derfor han var i virksomhet. Han var — selv når han sprang efter en stol til en gumma i kirken — «mit der ganzen Seele dabei» som Johannes Müller pleier si.

Nervøsitet vilde gjort sin mann selvoptatt, men all hans travlhet var i stedet rettet på andres vel. Så han en i kretsen som var litt utenfor, så var det *ham* han måtte ha tak i og få flyttet inn i centrum. Slik fløi hans tanke ikke bare i konversasjonskretsen i hans arbeidsværelse, men slik fløi den Europa over og hentet menn frem. Han kunde telegrafere solskinn til fjerne folk, så de begynte å gro. Han var ikke selvtilstrekkelig, og søkte ikke bare assistanse, men råd og medarbeide. Når han pekte på noget til en av oss, så blev det til en opgave vi fikk lyst på. Det var på denne måte han *tendte* enhetsarbeidet i alle de tusen sinn han rent personlig bestrålte i de 11 år under forberedelsen til det store Stockholmsmøte 1925.

Det var dette at han var så *god* som var det beseirende ved ham, — ikke hans selskapelige talent. Jeg tok for mig nylig å sammenligne hvad arbeiderpartiets store riksdags- og presseagitator, den varmt uvørne Arthur Engberg sa om Söderblom en gang i 1919 — og hvad han sa senere da han hadde lært mennesket Söderblom å kjenne personlig.

Angrepet i 1919 blev — som det ofte skjedde — optrykt med glede av et kirkelig konservativt-pietistisk organ, og jeg citerer det derfra: Söderblom var «kamæleonen» som opviser

alle farver i rask og bedårende skiftning. Ingen svensk offentlig person er større mester i den kunst å si ja og nei på en gang. Han er en fenomenal akrobat. Han er en av våre ypperste sceniske krefter, o.s.v. hele tiden ironisk bitende.

Dette var som sagt i 1919.

Den julisøndags kveld da budskapet gikk over Sverige om erkebiskopens død, nådde det den samme Socialdemokratens redaktør ute i Skjærgården. Han rister sine minneord for å betro dem til telefonen for bladets morgennummer. «Det er som om tilværelsen er blitt fattigere for mig ved tapet av ham, som jeg ofte motsa, mange ganger bekjempet, men dog alltid og med årene stadig mer og mer beundret og holdt av. Han var Svea Rikes erkebiskop. Han var den ökumeniske bevegelses skaper, organisator og leder. Han gjorde Sveriges kultur kjent i verden og verdens kultur kjent i Sverige. Han var en av fredsbevegelsens fremste. Men alt dette var dog bare strålende utenverker. Hans personlighet, det varmende, fascinerende og fortryllende i denne barnegode, åpne og brennende menneskesjel, *det* var det som seiret og beseiret.» (Socialdemokraten 13. 7. 1931). Det er ikke nervøse og selvoptatte mennesker som betar andre *i det lange løp* på en slik måte.

Og man skal merke sig at det ikke var ved å ses på avstand, han fikk sin storhet, — den blev først intens ved å bli intim. Den samme Söderblom som i en given stund kunde bære hele en kirkefyrstes både indre og ytre imponerende makt, var personlig en liten og fordringsløs person som fant sig til rette hvor som helst. Han bar alltid på sig entrénøkken til en venns hjem i Stockholm og kunde komme dit når han vilde. Men det hendte at han uten å ha fått meldt sin ankomst måtte ta inn der midt på natten, og at han da, for ikke å uroe tjenerne, bare gikk inn i forretningskontorene i første etasje og la sig på en trekrakk med vinterfrakken til overbredsel. Dette endog i de siste, syke år.

Det er denne automatiske godhets omtanke i all optreden overfor menneskene, som også har innbragt ham anklagen for at han ikke *refset* tilstrekkelig. Især ikke når nogen var uforskammet mot hans person. Redd var han ellers ikke, fremfor alt ikke for å stå alene. I en av de siste store voteringer i det svenske biskopsmøte — om fredssaken — blev han alene mot alle kolleger. Og fra det økumeniske arbeide vidner Siegmund-Schultze: «Han hadde et personlig mot, som jeg neppe har truffet make til hos nogen kirkelig fører. Han var med vilje uforsiktig.»

På ett punkt mener jeg at han var altfor negligeant, det var i utarbeidelsen av sine bøker. Hans arbeidsmetode var den spontane, den eruptive. «Ideene kravlet, den ene op på ryggen av den andre,» sier Lydia Wahlstrøm om ham. Han fulgte imidlertid i store trekk en bestemt linje, han blev aldri borte i avstikkerne. «Han var *overblikkets* mann,» sier Edv. Lehmann. Men der manglet gjennemarbeidelse av detaljene. Han sprang omkring og fant nytt liv og plukket det frem i solen. Men det er stundom anstrengende å følge ham, for leseren får gjøre alle utfluktene med, vi får ikke det innsamlede servert i ordnede museums-reoler. Det som slik mangler i hans litterære produksjon er ikke noget for selve innholdet vesentlig, — hvem som helst av oss andre kunde ha klart det — vi vilde bare ha manglet innholdet. Rett som det er: geniale glimt eller formuleringer, overraskende kombinasjoner, nye utblikk.

Hver gang han hadde herbariet fullt, tømte han det i en bok. Det var ikke hans lyst å fin-pensle og ordne, han vilde ha *fylde*. Og det som man da kunde finne rotet eller ufullstendig avsluttet og opgjort, det skyldtes selve hans arbeidsprinsipp. Han hadde en sky for avsluttende generaliseringer. Livets åpenhet var uavsluttelig for ham. Men den bærende totalitet savnes aldri.

De to eneste av hans større verker, hvor stoff-anordningen ikke generer lesere som har krav på lettvinthet, er «Guds-

troens upkomst» (1914) — hans videnskapelige hovedverk — hvor der er en religionens stor-have samlet, men hvor hans ordnende ideer alltid er synlige, – og så hans mest karakteristiske og fortryllende verk: «*Humor och melankoli* hos Luther,» hvor Luthers person på ny og på ny blir elektriserende fremstillet og hvor gjentagelser eller sprang aldri generer fordi enheten ligger i hjertelaget og begeistringen.

Like så vanskelig som det stundom kunde være for en nærsynt å følge linjen i hans produksjon, kunde det også være somme tider å se den i hans mangfoldige livs-attituder.

Det er derfor desto mer morsomt når et blad som Svenska Morgonbladet — teologisk-konservativt, legmannsmessig radikalt («frikyrkligt») ved Söderbloms 60 årsdag gjør denne sammenstilling mellem ham og hans forgjengere på erkestolen:

«*A. N. Sundberg* var en *kyrkofurste,* en mann av äkte svensk storvulenhet, dock med ett och annat svensk drag, som verkade mindre tiltalende.

I. A. Ekmann var en stilla *lärd* och en ödmjuk *kristen* präst och personlighet.

Men *Nathan Söderblom* är både kyrkofurste, lysande vetenskapsmann och sant kristenmänniska.»

Han *forenet* virkelig i sig, sier biskop Ammundsen, alle *de tre kristelige hovedtyper:* Vekkelsens innerlighet; — liberalismens sans for videnskap, kultur og sociale opgaver; — kirketypens kjærlighet til de gamle institusjoner som skulde fylles med nytt innhold.

Var da ikke «kirkefyrsten» i ham litt *makt-syk* og litt *prakt-syk?* Dette *sa* man jo leilighetsvis om ham, iallfall i visse kretser, både de kultur-radikale og de pietistiske.

Der var myndighet i ham, det er sant. Der er jo ikke for ingen ting så meget av trenet vilje i en mann samtidig med at han eier både kunnskap og en høi stilling. Men jeg tror det er en ren sjeldenhet at der i en enkelt personlighet og stilling er samlet så meget myndighet — og også makt — og at chansene

er *benyttet så lite.* Rett nok at Söderblom var snar med planer og gjerne vilde realisere dem efter sitt hode — jeg vet ikke om han f. eks. i salmebokksspørsmålet i Sverige var litt egenmektig? —, men man skulde fått opleve noget ganske annet både i svensk kirkeliv og i den økumeniske bevegelse om denne mann hadde *strebt efter makt* og virkelig hadde villet *regjere.* Man tenke på hvorledes han var overfor medarbeidere. Han bad Ostenfeld og Tandberg om å være med sig både på det første og på de følgende fredsoprop til verdens kristne og var den loyaleste kollega. Han regnet alltid med *Norden,* men han gjorde aldri det aller ringeste som kunde ligne den ting å ville dominere i våre andre kirker. Han kjente overhodet ikke lysten til det! Men vi på vår side var litt redd ham — *det* er sant. Især i førstningen mente vi å være høist diplomatiske og forslagne når vi bak denne Upsala-ekspansjon været en eller annen slags overhøihetslyst . . . . Meget slikt — fra forskjellig hold — dugget vel av ved hans grav, — ja var kanskje alt før fordampet. For mange hadde lært av varm erfaring at hans kjærlighet og hengivelse for oss var uten beregning, bare en sløsende glede ved å få det til å gro av godt alle steder.

En-vis var han ikke. Han kunde stå stramt på sitt, men han kunde like så plutselig gi sig og gå inn på de fremsatte innvendinger. Jeg har erfaring for at han likefrem *nød* og bli motsagt. Vi satt to sekretærer i hans arbeidsværelse utover natten under den nøitrale enhetskongress i Upsala 1917, vi skulde redigere resolusjonene på basis av det som var fremholdt i samtalene. Vi satt i skjorteærmene og strevet med hver våre sprog — tysk og engelsk — og Söderblom gikk frem og tilbake på gulvet, gestikulerte og talte. Han fant vidunderlige formler — det var han jo en mester til! — og vi skrev loyalt gullkornene ned. Men så kunde vi ikke få det til å klaffe med det som stod før, eller meningen viste sig ikke å være sikker når man analyserte, eller tendensen kunde bli skjev. Jeg vet ikke hvor mange ganger — i begynnelsen med sky engstelse — vi sa: Nei, erkebiskop, dette går ikke! Så lo han når han hørte våre

grunner og sa: «Nei visst inte!» og så begynte han lystig fra nytt av. Slikt er ikke diktator-manér.

At han må ha *kjent* maktlysten, i visse måter endog sterkt, det er en så selvklar ting, at den ikke behøvde å nevnes. Han sa engang selv da det var spørsmål om maktens midler, at både disse og mennene lett nok kan avskaffes — bare ikke *synden* i oss. Men hvad sier Pontoppidan: det er først *vanen* som viser om synden får herske over oss. Hos Söderblom var kristussmeltediglen for glødende til at nogen verdslig makt-trang fikk sette sig varig fast i ham og bli natur hos ham.

Men prakten. Han fremtråtte jo så ofte i mektig skrud, syntes elske kirkelige prosesjoner, optrinn, farver, fest. Han var de illustrerte blades beste kilde! «Disse forferdelige fotografiene,» sa han. Det var ikke minst *deres* skyld at han evig og alltid fikk bakse med dette falske publikumsomdømme om «katoliserende tendenser» og «kirkelig garderobe».

Det som ergret ham var da at man lot som om *han* hadde opfunnet det og bragt nye ting i bruk. Mens saken var at når *han* brukte de gamle ting og hevdvunne skikker, da *så* folk det, om de aldri før hadde øinet det. Når *han* optråtte, blev han straks jaget av kameraene for at all verden skulde få se. Folk som aldri var i kirke fikk betenkeligheter ved den umoderne og ufolkelige prakt man nu syntes bruke der. Söderblom hevdet da strengt at det var den protestantiske svenske sed og skikk han oprettholdt. Han var en motstander av å innføre nye ting i kultus og drakt, der var en frihet og en hvile i at man gikk i fedres spor på dette område og ikke behøvde reflektere og diskutere ørkesløst om garderoben.

Og endog han hadde i sitt indre kjent den legmannsmessige demokratiske reaksjon mot kåper og staver og prakt. Fordi han nemlig så ur-sterkt kjente evangeliets renhet som det eneste, nettop *eneste,* reelle og nødvendige. Ved innvielsen av Enskede kirke i 1915 gav han midt i talen et drastisk uttrykk for en slik følelse av at både kirkesmykning og embedsdrakt kunde virke som noget hemmende for evangeliets lys og derfor

kjentes beklemmende. «Det vore en lisa att vräka undan hela bråten och få andas fritt och lätt,» sa han plutselig.

Men han fryktet også i en slik negativ reaksjon bare en annen slags *overvurdering* av kirkens utstyr. Han brukte billedet om lyset og lysestaken; når bare lyset brente klart, så mente han at alt hvad vi hadde burde brukes til å løfte det høit og skaffe gjenskinn for dets glans. Og han mente at den puritanske eller den demokratisk-rasjonalistiske ånd var like så meget utsatt for selvbedrag og innbildskhet — tross bedehusenes nakne vegger og de hvitkalkede tak — som «høikirkeligheten». Enten det så er den nøkterne jevnhet eller den festlige prakt så er de like meget *av det onde* hvis de blir nogen hovedsak for kristenlivet. «Blir något annat än Frälsaren själv och kärleken til sanningen huvudsak i kyrkan, så är det av ondo.» Om erkebispekåpen sa han: «Det fordras ibland mod att draga det plagget på.» Men hadde han den på, så *bar den ham,* for han blev da i denne fedrenes kjortel — som han sa — «en kort länk i en lång kädja.» Krumstaven i Upsala skriver sig fra Svea rikes første erkebiskop, Stefan, omkring 1100!

Det at for ham hovedsaken var hovedsak og biting var småting, det at hans innvortes frihet berodde på en central bundethet til det ene fornødne, gav ham så også den fullkomne ydre frihet til å bevege sig elastisk i hvilke former som helst. Og den form han i øieblikket anvendte, den *fylte* han helt. Kanskje var det derfor det nu blev ansett som farlig?

Nei, jeg gjetter at der var et yderligere moment med i spillet. Söderblom gjorde så ofte tingen *talende.* Når han under vigselsakten fra alteret ved et viktig ord lot krumstaven klinge mot stenflisene, så var det som om «den lange kjede», slektenes sammenheng, understreket øieblikkets ord og gav dem ny makt. Når han i skrudet og med staven pekte mot prekestol eller døpefont idet han vigslet dem, så var det som om der sprang noget ut fra ham. «Det är en fa'lig kar,» sa bøndene.

Drakten og formene var vel for Söderblom organ for to ting: for kirkens store sammenheng gjennem tidene, og dernæst for

det usedvanlige i selve gudshusets og gudstjenerens idé, det overordentlige i at en menneskesjel går til møte med Gud selv.

Og han visste dessuten fra religionshistorien at religion er drama, ikke støvete anskuelser eller passiv kontemplasjon, men aktivitet, åbenbaring, historie, handling — *drama*. Også øiet har sin misjon i det religiøse liv, til gjennem symboler å la sannheten bli selve *Makten*.

Så holdt da erkebiskopen trygt og bestemt på det fra fedrene nedarvede i Sveriges rike kirkeskatter og gav det en ny mektighet — som sjelene fornemmet også om fotografene forflatet. Hans sunde og friske prinsipper bør vi innprente oss og så forresten la undtagelsesmennesket være fri for å prøves med våre egne skreddermål. Men noget objekt for kopiering er han så sandelig ikke!

Og *høikirkelig?* Merkelig bare at han slapp levende fra sin totale skrankeløshet overfor «lavkirkeligheten»! Ved innvielsen av Ansgarkapellet 1930, hvor konge og regjering og aristokrati og hele Nordens episkopat var tilstede, takket han *Frelsesarmeens* chef for samarbeidet og hadde fått armeens sangere til å utføre korpartiene ved gudstjenesten! Han kjente ikke persons anseelse når det gjaldt kristelig felles front. Han var ikke økumen ute og høi-kirkelig hjemme. Derfor var det også så naturlig og så gripende ved hans jordeferd å se de fremste representanter for svenske dissenterkirker, som vi hadde vært sammen med på enhetskongressene og som han alltid hedret, nu gå sørgende ved denne «kirkefyrstes» båre. Der var en *universell åpenhet* i ham, og det var den som — både hjemme og ute — gjorde plassen omkring ham så fri og så trygg. *For* vid, løsaktigt vid mente bl. a. Schartauanerne i Gøteborgs stift, og forblev hans bastanteste motstandere til the bitter end. Men selve den ortodoxe («gresk-katolske«) og den anglikanske kirke fant at Söderblom gikk Overhyrdens vei og de så i hans universalisme den som var Kristi egen.

Og over alt strøddes så hans humor og hans poesi. «Det stod som musik kring honom och hans färd,» sier Socialdemo-

kratens redaktør, Engberg. Söderbloms humor var ikke det danske, med ordspillet og åndrikheten eller anekdoten, heller ikke var det det franske med point og esprit og ironi. Det var mer attisk, salt og smil i ett, men aller mest var det nordisk-svensk, med løvskogen og bekkens bølgeglitter, en befriende umiddelbarhet, full av skjemt og poesi på en gang. Hans musikalske sinns rytme og hans humor var det som gav ham frendskapet med Gunnar Wetterberg. Söderblom var full av sang; midt i et Lutherforedrag i Radio i Stockholm forleden år, stemte han plutselig op og sang en salme. Og hvor han ferdedes, i kunst eller i natur, søkte hans øie til skjønnheten som bien søker til blomsten. Man merker honningduften i hans hele sprogføring. Han *kunde* ikke la være å besøke liljene på marken.

— — — Vi er kommet et langt stykke bort fra vårt spørsmål: hvad der var størst ved ham, geniet eller karakteren. Men trekkene fikk få lov til å tale i den sak slik som de er. Visst er det at han på mange måter var — og kanskje også blir? — en omstridt personlighet. Og slik som han uvørrent utsatte sig for kritiske blikke, også når han visste at øinene var onde, så har han ikke bare svakheter og feil som syndig menneskenatur og et hjertes indre anger legger i sjelens vektskål, men også en masse forvrengninger og misforståelser å svare for i menneskenes øine. Men alt dette er bare godt. Der må ligge mange sprukne marmorfliser på gulvet der hvor en slik statue er blitt meislet! Der kan være nok å springe avsted med for den som samler på denslags kunstformer.

Men med tiden vil hans indre holdning og rikdom helt dominere erindringen om ham, og alt nu tør man vel forsøke en sammenfatning:

Söderbloms eiendommelighet ligger da i det kosmisk vidfavnende samspill mellem krefter og karakter, mellem anlegg og mål.

Han har igrunnen ikke skapt geniale enkeltverker. Når hans taler virket slik, var det ofte fordi de utgjorde teksten i den

sjelelig-orkestrale oplevelse som helheten av ord, person og verk var i Söderblom. Man kommer i hans verk aldri utenom hans personlighet, og i hans personlighet aldri utenom hans verk.

Heller ikke var der noget enkelt *område* som var det utpreget geniale ved ham. Det var ikke som filosof eller som forsker, ikke som musiker eller som homiletiker, ikke som administrator eller som sprog-behersker at han — hvert område isolert for sig — var genial. Men *ingen evne i ham arbeidet isolert*, han var alltid det hele. Og når da hvert av hans anlegg og evner var *så* betydelige og så sikre at de hadde vært nok til isolert å bære hver sin berømthet frem, da blir samspillet av dem noget så merkelig at vi må gripe efter sjeldne ord for å få betegnet ham.

Man kan ikke si at kjærlighet er «genial», men når geniet er fylt av kjærlighet blir begge desto merkeligere. Det sløsende ureserverte i hengivelsen til mennesker, i troen på mennesker, i vurderingen av mennesker utsprang av ærbødighet og betagenhet overfor hvert menneske fordi det var «en *sjel*». Derfor blev hvert individ tatt på dets egen spesifike måte, og der vokste hos ham frem en personalkjennskap, en trofasthet i erindringen, et søker-blikk for det centrale i hver og en av de enkelte. Til hver og en var han til disposisjon med all sin fylde, han optråtte ikke avmålt, ikke i porsjoner, — han lignet også deri solen.

Men til dette kom så ledelsen, den *orkestrale disciplin* i det hele, det som vi har kalt karakteren. Man kunde nok stundom forvirres overfor ham, man kunde opleve samme fornemmelse som på en orkesterprøve mens alt ennu er kaos og hver lyd går hver for sig, men så eiet han jo tryllestaven, og når den løftet sig, og man stod der midt i en sfærernes symfoni, da hadde man oplevelsen, da hadde man ham helt.

Og dette skjedde alltid i forbindelse med *hans livs mål*. Det er en del av hemmeligheten ved Söderblom at han kun *var* idet han *virket*. Han kan aldri skilles fra sin intensjon. Grunnmotivet i ham var det for Gud skapende, den tjenende innsats.

Han så dypest sig selv som et blott redskap, stillet til Mesterens rådighet. Og her er det så at den levende forening skjer av alle hans egne og av alle Guds gaver til ham. Her er han det singulære instrument som hadde så enestående rikt et register at hans Herre kunde stemme ham til å la de mange gjennem ham fornemme deres egen kallelses tone. Da var han et himlens strengespill, og her — som tjener, som redskap i det største verk, lå ytterst og egentlig hans genialitet.

Derfor er det kunstig å ville skille mellem hans karakter og hans geni. Uten karakteren vilde hans geni ikke blitt skapende; men ganske visst vilde isolert fra geniet også karakteren blitt noget annet, noget i likhet med stillingen uten personligheten. Men at de fant hverandre, — se, det er Guds verk, og det er Nathan Söderblom.

IV.

Den som kom hjem fra erkebiskopens begravelse, fikk som rimelig kan være ofte det spørsmål: Det var vel storslagent?

Svaret er både et ja og et nei. Den som tenker på en pompøs høitidelighet, er helt på villspor. Det var den enkleste jordeferd man kan tenke sig. Intet ekstra, ingen æreporter, ingen optrinn av nogen art. Da hans nøkne eketreskiste blev løftet på studentenes armer ut av erkebispegården var det så mektig fordi synet var så helt avklædt for alle zirater. Det var Døden. Majestetisk lammende slo lynet ned i massen utenfor. Den mest levende de hadde kjent, han som alltid spenstig og lys sprang ut av denne port til alverdens opgaver — nu hang blikket ved denne blottede kiste og gav et stort sting i hjertet. Solen skinnet over tilskuerne da studentene stanset med båren på bakkeheldingen ned mot kirken og Orphei Drängar sang «Deilig er jorden». Stillheten var altopslukende.

Hvem skulde tale? Ingen skulde tale. Han hadde selv ordnet det slik. Hele jordfestelsen i kirken skjedde uten at hans navn blev nevnt. Kun utvalgte ord fra skriften, tildels nevnt av ham

selv på dødsleiet, og så nogen typiske, dypt centrale ord fra hans egne skrifter. Ingen for anledningen forfattet kantate eller sang, kun den gamle salmeboks elskede kjerneord. Dog — som et streif av smil — hans egen koralkomposisjon, den vi så ofte hadde hørt gjenklang av når han i kveldingen satte sig ved flygelet og åndet i musikken, *den* fulgte oss gjennem sommersalmen til dens siste vers:

Behåll mig till ditt paradis
Och låt mig på de trognas vis
I dina gårdar grönska
Låt mig få tjäna dig allen
I trohet sann, i kärlek ren,
Så vill jag mer ej önska.

«Jesus sade: När I haven gjort allt, som har blivit Eder befalt, då skolen I säga: «Vi äro odugliga tjänare, vi hava allenast gjort det som vi voro pliktiga att göra» (Luk. 17, 10). Det var tilføiet i det omdelte ritual, at disse ord hadde erkebiskopen selv bedt om å få lest.

Og så stod sarkofagen der i koret i Upsaladômen, på samme sted hvor for 17 år siden den hvitklædde novise tok imot vigslen. Til siden, mot øverste korsøile åpnet sig graven. Det kjentes så naturlig at nettop her skulde han hvile. Ingen nulevende og ingen på flere slektledd hadde nogensinne sett at en kiste blev senket i kirkens skjød. Her var jo ikke noget gravkor, men en grav ned i mulden under det hellige sted. Siste gang var i 1786, men fra da av blev gravåpning i kirken ophevet ved lov, og nu var der for erkebiskop Söderblom ved kongelig resolusjon gjort den eneste undtagelse. Men ingen fant det usedvanlig, alle kjente det selvfølgelig. En stenhelle vil siden markere stedet. Idag var det en sort klædes rand som viste den åpning som ventet.

Enklere er ingen stor mann stedt til hvile. Men mer hjertegrepet har vel heller aldri en berømthets gravfølge vært. Det hadde ikke bare sin grunn i hans liv, det hadde også grunn i oplevelsen fra hans dødstime. Men dette liv og så *denne* død —

det blev som en åbenbaring fra Gud selv inne i hver eneste av mengden.

Disse titusener derute — de var ikke som «tilskuere» pleier være også ved slike leiligheter. Ingen strekken-sig-på-tå, ingen glaning, ingen kø-iver, bare en eneste stor felles-oplevelse, som naglet enhver ubevegelig til stedet, til øieblikket. Intet annet dekker oplevelsen enn ordet *sorg*. *Personlig* sorg hos hver enkelt. For han var i Upsala *alles* klenodium. De hadde vært ham nær alle. Konduktøren på toget Upsala—Stockholm, hvor Söderbloms omtrent daglige rute gikk, kom gjennem kupéene den dag de reisende satt med avisene og leste om dødsfallet. Han så også domprosten sitte der og lese. Da stanset han og sa: «Ja, kära Domprosten, nu är han borta, världens finaste människa.» Og så efter et par åndedrag: «Aldri kommer en så fin människa mer att resa med det här toget» . . . . Der stod langs bårens vei også Upsala bybud-laug. De hadde hatt det spøkende opnavn: «Bybud nr. 13» på erkebiskopen det kom av at de hadde grepet ham i å skyve på en kjerre opover slottsbakken en gang for en gammel knark. . . De hadde vært hans venner alle. Når folk så ham på gaten, blev de lysere enn ellers. — Synet nu av den tunge kiste blev til en stenblokk på de enkeltes bryst. Malmtonene fra kirketårnet falt som evighetsbasuner inn i åpne sinn.

Men midt i denne sorg levet det som hadde gått til hjerteroten i alt Sveriges folk, oplevelsen fra dødsleiet. Ved andakten i Domkirken onsdag i dødsuken hadde erkebiskopens svigersønn fulgt hjertets trang og *delt* med dem alle den evighetens stund de nærmeste hadde hatt ved hans siste timer. Og ingen som siden hadde lest ordene, kunde forbli utenfor deres makt. Det var denne hans siste time som nu var den største for dem alle, de som nu satt med dødens monument imellem sig, — og det blev som om sarkofagen sang evighetshåp og gav Kristuslys. *Dette* var oplevelsen, den alt overskyggende ved hans jordeferd. Da Kong Gustaf reiste sig og omfavnet fru Söderblom, var det mer enn et symbol, det var alles hjerter i ett.

Også vi vil — så langt avstand og blott referat dog ved sjelens hjelp kan bidra til det — følge ham de siste dager og de siste timer.

— Man kjenner til hvorledes han de senere år led av et hjerteonde, som når som helst kunde fryktes å ville ende hans liv. Det smertefulle i anfallene, det knugende i alle hensynene, det lammende for hans bevegelsesfrihet hadde ikke formådd å stagge ham. Han tilkempet sig kraft, og gjennemførte arbeidstempoet som før. Hans hustru forlot ham aldri; de to som hadde levet i det fyldigste fellesskap i det mest tindrende liv, de delte nu i de siste år den lykke som felles angst og felles tro skaper hvor kjærligheten står på tersklen til Gud. Venners beven blev en vakt av kjærlighet om dem. Men midt i dette var der alltid det spørgende: hvordan kunde vi bevare ham for oss? Sverdet hang i en tråd, kunde det ikke sikres bedre? Efter som tiden gikk, turde man bli litt sikrere i håp. Der kunde være bølgedaler, men ingen synkning. Man trodde tilslutt at der måtte være også en fysisk bedring. Erkebiskopen tok i mars til England og holdt en stor serie videnskapelige forelesninger, de høist fordringsfulle «Gifford Lectures»; han skulde ditbort også næste år og holdt 10 slike til, han var alt i full gang med notater og forberedelser. Og en serie verdenskongresser stod for tur i sommer ved siden av alt det annet.

Da var det at det kom, på en helt uventet vis. En ondartet ilius (tarmslyng) optråtte. Operasjonen var uundgåelig, men med hans hjertetilstand uhyre risikabel. Han blev syk onsdag 8. juli, operert fredag. Det lykkedes godt, erkebiskopen var i tilfriskning søndag. Nogen utenlandske gjester som han fra en kongress tirsdag hadde tatt med sig hjem, fikk absolutt ikke lov å reise. Han dikterte fra sykeleiet et program for deres dagsvisitter i byen og omegnen. Men så kom hjertets krisis søndag eftermiddag, og da Domkirkens klokker ringet vesper, var livets aften inne.

Tør vi se og si at det var Guds time? Det er en fred i å turde si det. Det store verk var gjort. Seden var utstrødd, og den

spiret. Organisatorisk var han uundværlig, sjelen i tre verdensbevegelser. Men Gud arbeider somme tider også ved å ta støttene vekk for mennesket. Hvem vet om kristnes enhet egentlig står og faller med det organiserte? En ny ånd er innblest i kristenhetens menneskelige samliv. Dens utslag kan bli synlige i ytre arrangements — og den kan ikke bli det. Vintersne er ofte sedens beskyttelse, skjønt den for oss ser ut som død. Farligere er da menneskets hjertes ondskap, intriger og ærgjerrigheter og konkurranse. De kirkelige enhetsbestrebelser går inn i en kritisk fase nu. Såmannen skulde ikke inn i dette; han var ikke her redskapet. Og selve hans død blev jo en hellig sedetime. Aldri lød forkynnelsen dypere fra de levende leber enn de nu gjennem slektene vil lyde fra de lukkede. «Hvad ikke tidens menn kan gi, gir stundom lukte leber.»

Fra dem som stod hos i hans siste stund, har vi gaven fra hans bortgang og hjemgang å gjemme i vårt hjerte.

V.

Også hans siste *arbeids*-dag er der tilfeldig bevaret et levende billede av, et billede som illustrerer dem alle. Det viser også hvordan sykdommen kom og hvordan han tok den.

Det er den unge svenske sjømansprest i Danzig som forteller om sitt besøk hos erkebiskopen. Det gjaldt opførelsen av en ny sjømannskirke i den polske korridor, og presten var budsendt til erkebiskopen for å konferere om planene.

Det var onsdag den 8. juli. Söderblom var om formiddagen kommet hjem fra en reise; han hadde tirsdag besøkt den engelsk-skandinaviske teolog-kongress på Sparreholm, ledet av professor Aulén, og hadde der om kvelden levert et lengere, improvisert innlegg om Platon og kristendommen. På kontoret hjemme lå de vanlige hauger, og telefonen kimet som alltid.

Vi var tre i venteværelset, forteller sjømannspresten, to prester og så en kvinne som søkte foretrede. I øieblikket var en fransk journalist inne hos erkebiskopen, og da døren var åpen, hørte man den livlige og lange franske samtale. «Jeg beundret,

sier presten, den ledighet hvormed erkebiskopen talte sproget, den hjertelighet og intensitet som han ofret den fremmede journalist.» Da samtalen var slutt, fulgte Söderblom franskmannen ut til trappehallen og kom så med raske skritt tilbake. Plutselig så man ham vakle ved døren til sitt værelse, trykke hånden heftig mot høire side og bøie sig forover som i smerte. De ventende var ikke kommet sig av sjokket, før han vender sig rundt og med sitt lyse smil spørr: «Var det pastorens tur?» Smilet var ikke anstrengt, men han fortsatte å holde hånden fast i siden.

Det var imidlertid den ventende dames tur. «Gjennem den halvåpne dør kan jeg høre at erkebiskopen er like hjertelig og elskverdig mot henne som nyss mot franskmannen. Det er tydeligvis spørsmål om hjelp med ett eller annet, og jeg hører erkebiskopen forsikre at det skal vi nok ordne. Så kommer kvinnen tilbake, hun ser glad ut, hun har tydeligvis efterlatt en byrde derinne hos mannen med det gode hjerte og de hjelpsomme hender. — Så blev det min tur. «Jag är mycket glad över att pastoren kom,» sier biskopen, med det varme tonefall som er ham eget, «men ledsamt nog har jag fått känning av ett gammalt ont — det tog tid det førra samtalet, kände smärtor hela tiden, och nu är jag förfärligt däran, men vi ska nog talas vid i alla fall, pastorn, jag skall försöka lägga mig på soffan, och så får pastorn berätta för mig om kyrkoplanen och verksamheten därute.»

Han har voldsomme smerter, ansiktet er badet i sved, men ennu betvinger han de kroppslige plager. Presten er ute av sig, hvad skal han gjøre, skal han besvære en så syk mann med sine saker? Erkebiskopen går sakte over gulvet for å nå soffaen, stanser ved arbeidsbordet for å se på nogen papirer, som ligger der. Han støtter sig tungt mot bordet, kroppen vagger frem og tilbake, en skjelving farer gjennem ham. Et par øieblikk står han så stille ved arbeidsbordet, hvor hans sjel har ivret og hans tanke har lyst, smerten tar hårdere tak, og han forlater arbeidsbordet, men skrittene er spenstige. Han legger sig på soffaen

og sier uendelig vennlig, men lavmælt: «Sitt ner för all del, pastorn, det ger sig nog.»

Han begynner å tale, men smerten overvelder ham. «Det går visst inte, jag tror jag får be pastorn komma tillbake om en timme, jag har ringt til doktorn, — men kom igen om en timme!»

Den ulykkelige prest forsøker med innvendinger, — om det iallfall ikke var best å vente litt mer enn en time.

«Nei, pastorn, om en timme.»

— Og så kom han en time senere. Da lå erkebiskopen tilsengs, lægen hadde tydeligvis vært der, en svak medisinduft var kjennbar. Forlegent spørr presten om erkebiskopen tar imot, — det kjennes næsten som om han vil stjele dyrebar tid og kraft fra en til døden syk. Der svares at erkebiskopen er optatt, men at pastoren skal vente. Dt varer en time eller mer — et annet besøk er foran hans — og kvelden begynner alt å skumre. Domkirkens dype malmtoner lyder . . . . Presten vekkes av et bud som ber ham fra erkebiskopen være så snild å vente ennu et kvarter, — det foregående besøk har trettet ham sterkt. Presten ønsket intet heller enn å få gå og kanskje komme igjen en annen dag, men ordren er bestemt, og da et kvarter er gått, kalles han inn. Erkebiskopen ligger til sengs, han er sved og matt (det var jo — som det snart viste sig — ikke bare det gamle hjerteonde som erkebiskopen hadde trodd). Tiden er knapp, kraften begrenset. Presten tier, nu er det erkebiskopen alene som taler. Klart og koncist utvikler han sin mening om den sak det dreier sig om, gir ordrer og instruksjoner, ber presten reise til Warschau og holde gudstjeneste for svenskene der, sender i den forbindelse hilsener med til forskjellige, ber ham ikke glemme den ham ukjente engelske prest i byen og takke ham fordi han åpner sin kirke for svenskene. Så ber han om å få rede på hvordan det står til med innsamlingen til den nye kirken og en hel del annet. Presten forteller, og nu og da skyter erkebiskopen inn et spørsmål eller et bifall, som viser at han i øieblikket ikke tenker på annet enn den sak som nu behandles.

Presten skal gå. Erkebiskopen beklager at han ikke har kun-

net få høre ennu meget mer, men han er så trett nu, sier han, — dog ikke for trett til ikke å gi den unge prest hjertelige ord av samfund og opmuntring. Han taler om sorg og nød og kamp som kan gjøre oss bedre skikket til å forstå og til å trøste og hjelpe andre. Presten reiser sig, erkebiskopen gir ham hånden:

«Gud välsigne pastorn och Edert arbete för vårt folk i främmande land — gå med Gud och var mycket frimodig! Tack för att Ni kom; vi följa arbetet med bön och intresse och, pastorn, *hälsa dem därute!*»

De siste ord kom med en særskilt varm betoning, presten vendte sig i døren og så en hånd som vinket farvel, en sterk hånd, et par øine lyste mot ham, og det blonde hår stod som en glorie omkring hodet på den hvite pute.

— Det var den siste sak erkebiskopen behandlet.

Ut fra sitt eget livs innerste hadde erkebiskopen på terskelen til året 1931 ved nyårsnattsgudstjenesten i Upsala valgt til tekst:

Om än min kropp och själ
försmäkta, så är dock Gud
mitt hjärtas klippa och min
del evinnerligen. (Psalme 73, 26).

Ordet blev levende for dem som søndag eftermiddag den 12. juli stod ved dødsleiet, sier svigersønnen, pastor Anderberg. Det var tydelig at smertene var store. Men de lyttet forgjeves efter et klagende ord. «Det vi så var en ufattelig sjelsstyrke, et åndens ubetingede herredømme. Han begynte å tale om storheten ved å få være en Herrens tjener og takket Gud at det var blitt ham forunt å få være prest i Sveriges kirke. Han fremsa ordet: «Icke som om vi vore herrar över Eder tro, fast mer äro vi medarbetare til Eder glädje.»

Efter å ha talt om høiheten i dette kall: å få være medarbeidere til andres glede, bad han høit, inderlig og fortrøstningsfullt:

«Lär mig min dag fullända
Ditt namn, o Gud, till pris
Och tro, vadhelst må hända,
Att du är god och vis.
Du värdes hos mig vara
I allt mitt levnads lopp
Och, när jag hän skall fara,
Tag själen till dig opp.»

Derefter vilde han ta avskjed med oss. Da han trykket våre hender, rettet han til hver og en av oss nogen personlige ord, fulle av takknemlighet og opmuntring, ord fra et kjærlighetsfylt, rikt hjertes overstrømmende godhet.

Han bad oss sammen med ham be Fadervår.

Efter bønnen talte han benådede ord om udødeligheten og det evige liv. Vi hørte ordene fra Johannes evangelium: «Den som tror på mig, han skal leve om han enn dør. Og hver den som tror på mig, han skal ikke nogensinne dø.» Vi hørte apostelens ord: «Lever vi, så lever vi for Herren, dør vi, så dør vi for Herren. Enten vi da lever eller vi dør, så hører vi Herren til.»

Han vidnet for oss om det evige livs virkelighet: «Man säger att jag är død; men anden kan aldrig dö; anden lever; den lever hos Gud.»

Smertene tok ham nu forferdelig hårdt. Han blev taus i denne strid, men for hans blikk stod den lidende frelser, og de omkringstående hørte ham be stille:

«Nu dig tackar allt mitt hjärta
Jesus for din bittra nöd
för din ångest, för din smärta
för ditt kors och för din død.
Ja, för allt det bittra, svåra
som du led för synder våra.
Pris och ära vare dig,
Herre Jesus, innerlig.»

Da smertene letnet noget, talte han igjen om det evige liv. Hans nettop fullendte engelske manuskript til The Gifford Lectures hadde manglet tittel, nu visste han hvad den skulde være. Han sa det lykkelig til sin hustru: «*The living God*» skall den heta, ty jag vet at Gud lever.»

Også hans smil fikk de. En balkondør var satt op en stund og de spurte engstelig om det trakk på ham. Da kom det gamle blink i øienkroken: «Käraste hjärtans, Ni vet ju at jag hela mitt liv älskade frisk luft, till själen som och till kroppen.»

Men kampen nærmet sig sin slutt. De omkringstående merket en fred over ham, en glans over hans ansikt. Men talen var blitt en utydelig hvisken; det siste de fornemmet var ordene: «*Nu är det evigheten.*» Og da han hadde sagt dette, sov han inn.

DEN INRE GÄSTEN

AV NATHAN SÖDERBLOM.

Psaltaren: Hvarför är du så bedrövad, min själ, och så orolig i mig? Hoppas på Gud, ty jag skall åter tacka honom för den frälsning som kommer från hans ansikte.

Herre, gläd din tjänares själ, ty till dig, o Herre, upplyfter jag min själ.

Jesus: Bed din Fader, som är i det fördolda.

Paulus: Anden vittnar med vår ande, att vi äro Guds barn.

Den inre gästen råkas icke i själens yttre rum. I själen finnas tvenne rum.

I det yttre, i dess förmak bor flydd tid och framtid, där trängas minnen, strävanden och planer. Tunga minnen, hugnesamma minnen, undangömda kanske i något skåp, men de finnas kvar där. Några kan det löna sig att taga fram, damma och blanka upp för att förnöja sig åt deras åsyn.

«Allt vad gott jag ägt och njutit
Av din nådesbrunn har flutit.»

Men om andra minnen låsa vi om möjligt med dubbelt lås. Om de kunde brännas upp! — Så finnas där alla det närvarande livets intryck och bestyr. Allt som skall göras. Här råder ett rörligt liv, kanske ett oroligt liv, för alla sysslors och intressens skull. När vi se oss omkring i själens yttre rum, finna vi att det är en verkstad. Det finnes gott om verktyg. Och de behövas. Ty hur skall allt hinnas med? När solen lyser in genom fönstren, och fåglarna sjunga utanför, går arbetet med liv och lust. Men nu är det skumt och tyst. Arbetaren sitter med huvudet i händerna och grubblar över allt det ogjorda och över allt det som har gjorts illa. Det är

ängsligt och dött i hans sinne. Hans händer förlamas, ty hans sinne finner ingen ro och trygghet. Han har omsider funnit att arbete icke gör tillfylles. Tanken på allt som skall göras lämnar ingen ro, ingen vila. Men utan ro och stillhet blir det med all iver ingen riktig kraft.

Då tvingas arbetaren in i sin själs inre rum. Och han finner att det är en lisa att fly från allt detta, från alle planer, alla utredningar, från de ängslande och oroliga tankarne på det som ej medhunnits och på det som uraktlåtits och på det som gjorts illa, från all förvirrande och förvillande oro in i själens inre. Det är en nödvändighet och en lisa att släppa verktygen. Det är en nödvändighet, ty arbetsmödan kan ej helt tillfredsställa sinnet. — Lodet har gått ned, och ingen iver kan draga upp det igen. — Det är en lisa att fly in i ensamheten, in i den riktiga, djupa ensamheten. Ty i själen finns ett inre rum.

Där är stilla. Inga verktyg rassla. Ingen munter arbetsvissling stör tystnaden. Ingen möda, inga planer. Endast ett närvarande. Endast ett hängivande, ett uppgivande. Där arbetas icke. — Arbetas det, så är den som arbetar en annan än jag. Är det en verkstad, så tillhör den en annan och större än jag. Det är ingen verkstad. Men där växer det i stillheten. Det är livet, det är mitt liv. Om jag har något liv.

Nu när steget, det vågsamma steget, ditin, när det är taget, när arbetaren sålunda har fullkomligt uppgivit anspråket på att reda sig själv, när han släppt taget och ansatserna och givit sig in i denna ensamhet, måste han säga tack, för att han får släppa, lämna, gå in, vara stilla.

Därinne känner han sig i växt. Lik trädet, som växer utan något sitt åtgörande, som vattnas av regnet och värmes av solskenet. Därinne störa inga utsikter genom några fönster. Men det är ju ändå icke mörkt, utan ljust. Där är överljus, ljus uppifrån.

Han tillämpar på denna sin egen tillvaro orden: «Han låter sin sol uppgå över onda och goda och låter regna över rättfärdiga och orättfärdiga.»

Därinne växer det stilla. Det är livet. Nu förstår jag på ett alldeles nytt sätt något bättre en liknelse, en av de kortaste av Jesu liknelser. Jag finner, att den av alla är den skö-

naste och tröstefullaste: «En man kastar sädan i jorden och sover och står upp, natt och dag, och säden går upp och växer, han vet själv icke huru.» Nu förstår jag, att livet växer och ej kan förfärdigas. En skiljevägg faller inför mina ögon. Det var min egen glömska eller oerfarenhet av livets sanna villkor, som hade skapat den skiljeväggen mellan min verksamma ande och ett okänt, halvt fruktat innanföre. Så att rummet i själen ändå blir ett, är ett.

Verkstaden är en trädgård. Skönheten i ett människoliv är att det växer fram till att bliva tillnärmelsevis vad det kunde bliva. Själva livspoesin är i grunden den, att en människa diktar sig själv, att hennes liv blir en dikt. Men såsom Kierkegaard har sagt, en kristens liv är dock mera poetiskt, om jag får använda detta sköna men nötta ord, en kristens liv är mera poetiskt, ty en kristen låter Gud dikta sitt liv.

Herre, ryck icke upp detta träd! Trädgården är ju din, där våra liv växa. Ryck icke upp det! Låt det stå! Vattna, värna! Vårda mig, dikta mig efter ditt sinne! Må jag låta dig fritt dikta mitt liv efter din vilja.

Jag finner mig därinne icke vara ensam. Jag är därinne en talande, en bedjande — hos den inre gästen i själen, dulcis hospes animæ, «själens ljuva gäst».

Försumma icke gästen i ditt innersta! Du reder ditt hus för alla möjliga andra gäster. Du har så brått att visa dem uppmärksmhet och artighet. Men under tiden glömmes gästen, den höge gästen, som därinne väntar på dig. Giv dig tid med honom någon enda gång. Tala med honom. Det skall ge dig en ny hemkänsla. Din själ är ett gästgiveri. Gör den till ett hem! Det kan du ej. Men den blir det i samma mån som gästen därinne kommer till sin rätt och blir bofast.

Stränge, hulde gäst! Människorna ha i alla tider haft någon känsla av dig och någon längtan till dig. I många uttryck och föreställningar och bilder kommer det fram. Men kännedomen om den inre gästen har vuxit och förändrats igenom tiderna.

Det är icke omöjligt att något av en sådan känsla finns i den urgamla föreställningen om följanden och skyddsanden,

som ofta gestaltade sig i de vördade avlidnes skepnad. Hos dem sökte man stöd. Ingemar, ännu, går till sin avlidne fader för att få klarhet. I det innersta rummet, där hänger min moders bild, säger en annan av våra skalder. Säkert är, att den inre gästen har sökts och funnits av Yajnavalkya i Indien i självet, det stora självet, världssjälvet, fastän allt annat för honom upplöste sig i sken och overklighet, även hans eget själv. Den inre gästen slukade honom och hela tillvaron. Laotse i Kina har senare, vid pass femhundra år före Kristus, trängt in till sitt tao, som är en huldare, rikare makt. Sokrates kände sig fullkomligt trygg, så länge han följde anvisningarna av den inre rösten. Den var icke detsamma som ett gott samvetes vittnesbörd. Utan det var förnimmelsen av en förtrogen vän, som sörjde för hans väl. Han kunde icke kalla den med en given gudoms namn, utan med detta ord: sitt eget «övernaturliga», sitt daimonion.

Huru olika hos profeterna. Även de kände hos sig närvaron av en inre gäst. Men han var den väldige, som leder folken och skakar jorden, brännande den han berör, med den sedliga nitälskans eld.

Till deras erfarenhet knyter sig Jesus. Men i hans själs helgedom kommer en förtrolighet med den inre gästen till stånd, med himmelens och jordens herre, såsom hos ingen annan — en sådan förtrolighet att vi ej kunna fasthålla högheten och renheten och värmen i Guds väsen, utan genom att söka honom i Kristus. Av det vi förnimma av detta fördolda umgänge se vi, att Jesus icke använt till honom ordet Gud, utan kallat honom Abba, det är Fader. Ett jag och ett du utan sammanblanding är det i Jesu umgänge med den inre gästen, med himmelens och jordens herre. Men innerligheten är sådan, att Paulus, för att rätt beteckna honom, kallar honom Jesu Kristi Fader.

Bilder och föreställningar, även yttre bilder, har man gjort sig av den inre gästen. Den sedliga, andliga, profetiska gudsdyrkan hos Moses måste förbjuda alla bilder. Men omsider kom en som kunde säga: den mig ser, han ser Fadren. Ingen har någonsin sett Gud. Sonen känner sin fader. Föreställningen av det gudomliga fick en ny hållpunkt i Kristus. Intet

under att man i kristendomen vid umgänget med den inre gästen igenkänt i honom den uppståndne och förhärligade Frälsaren. Han har tagit Jesu välsignade gestalt för själens syn. Vi skola längre fram tala om, huru Jesu gestalt och endast Jesu gestalt förmår fasthålla vissheten om Guds närhet och barmhärtighet. Den största nåd jeg beder om för min dödsstund är att Jesu gestalt på korset må stå för min inre syn, och att våndan eller tröttheten ej må kunna förflyktiga den. Samt att han livslevande må vara hos mig för min yttre syn i en av mina käras dräkt:

«Kom i den sidste Nattevagt
i en af mine kæres Dragt,
og sæt dig ved min Side!
Og tal med mig, som Ven med Ven,
om hvor vi snart skal ses igen
og glemme al vor Kvide!»

Inom kristendomen ha vi ock detta sköna ord om den inre gästen: «Si, jag står för dörren och klappar.» Och längtan efter honom äger varma uttryck: «Var är den vän, som överallt jag söker?» Vännen och Herren äro namn på den inre gästen. Men kristendomens egentligaste namn på honom är detta: *Anden.* Anden var icke något nytt i kristendomens erfarenhet. Alla folk och religioner hava förnummit det övernaturligas kraft och hemlighet som en ömsom huld, en ömsom farlig, en överväldigande och underbar andemakt, mest förnummen i sinnets berusning eller extas. I Israel tuktades anden genom att förbindas med den uppenbarade Gudens sedliga väsen. Det skedde i Moses' och profeternas erfarenhet. Den profetiska berusningens överväldigande ande blev ett med det sedliga kravets överväldigande ande. Men något ännu märkligare skedde, när anden fick ett nytt innehåll, en ny rikedom och på samma gång en ny inre begränsning mot alla blotta naturens hänryckningar genom att förbindas med Jesus Kristus. Andens verk är den förhärligade Frälsarens inverkan. Den inre gästen eller vännen bär namnet Anden, och han har det bästa i sitt väsen från Jesus Kristus. Han är Guds i Kristus uppenbarade Ande, som verkar sitt verk i världen. Psalmerna om Anden veta något om honom.

Kom Helge Ande, Herre god!
Besök vårt hjärta, giv oss mod!

Den sanne tröstaren du är:
så kom och var oss alltid när!
De hårda hjärtan själv bevek,
att öva kärlek utan svek.
Ditt ljus tänd i vårt mörka sinn,
giv tro och hopp i hjärtat in!

Anda, full av nåde!
I all nöd och våde
du min tröst förbliv!
Agg och harm du släcker
och i hjärtat väcker
kärleks eld och liv.

När betryck och jämmer
hjärtat hårt beklämmer,
låt mig då hos dig
ro och tillflykt finna!

Hjärtat får nytt liv och styrka,
när du gör det till din kyrka.

Denne ande är ingen obestämd andemakt, utan Kristi gudomlige ande. Inom kristenheten får därför umgänget med anden, den inre gästen, sin prägel av Kristi gudsumgänge och av hans uppenbarelse. För innerligheten börjar med Kristus en ny tid. Egentligen är innerlighet i personlig mening av honom skapad. Men innerligheten är — det är kristen tro — något annat än mitt eget sublimerade jag. Innerlighet, det är personlighet i egentlig, kristen mening, innebär delaktighet i en högre verklighet i gudomligt liv. Därfor kan det talas om vännen eller den inre gästen. Hos honom finnes för själen dom och allvar, ro och hjälp, hälsa och enhet, djup och kraft. Kristus är det, som uppenbarat honom såsom både strängare och huldare än förr, så att jag hos honom vinner trygghet — trygghet vid livets eget fäste. Där upphör aldrig att vara ett samtal mellan ett jag och ett du. Det är bönen. Jag känner att ju djupare jag kommer, ju fullare överensstämmelsen blir, ju innerligare jag förenas med den inre gästen, desto klarare blir det, att det är ett umgänge, en tillflykt, en före-

ning, en tillgivenhet, jag och du är inget sken, som tilläventyrs tar slut, när medvetandets blindbockslek upphör.

Genom detta umgänge vinner människan sitt innersta själv. Ty det tillfälliga, själviska självet kan ej komma dit in; detta själv visar sig dölja endast tomhet, om icke det sanna, djupare självet får komma till sin rätt därunder. Det jag, som talar och umgås med den höge, hemlighetsfulle och dock förtrogne gästen, det *blir* mitt innersta jag, i samma mån som umgänget blir sant och innerligt. Då falla kläder av, tills min varelse står blottad. Herre, förbarma dig, hjälp mig! Jag ryggar tillbaka för den fulla uppriktigheten och hängivenheten. Men den inre gästen är min vän. Inför honom blir mitt sinne stilla. O, låt mig alltid hava vägen öppen till denna tillflykt!

*

Men vägen dit kan vara stängd. Vägen till den inre gästen är bönen. Den kan vara stängd av vanmakten. Stängd, så att människan ej kan på denna inre väg komma in och efter utblottelse och överlåtelse varda trygg. Stängd av vanmakt, sedlig vanmakt, fysisk vanmakt. Sedlig vanmakt, så att den bedjande icke vågar tro, att han får och skall överlåta sig. Han behöver en myndighet, som kan tvinga honom att mottaga frid, som kan tvinga honom in i förlåtelsen. Fysisk vanmakt, så att tankarna fladdra som oroliga nattfjärilar utan att vinna något fäste. Vånda och oro regera. Sinnet förmår icke samla sig, det kan icke fasthålla någon tanke. Det släpper taget. I båda fallen går det ej på den inre vägen, viljeansträngning är utesluten, något yttre måste till och hjälpa. Något yttre, som *kan* hjälpa i all sedlig vanmakt, kanske även i fysisk vanmakt, åtminstone längre än något annat. Det är den korsfäste. Den bilden, om någon, förmår hjälpa och fängsla. O, caput cruentatum, «o, huvud, blodigt sårat». Den bilden förmår, om någon, befria mig från detta själv, detta eländiga själv, som vanmakten, den sedliga eller den fysiska, tvingar sinnet att kretsa omkring.

Den fysiska vanmakten har Jesus själv känt. På korset. Han såg, att avgrunden öppnade sig på den inre vägen, ett gapande mörker. Allt, säger allt, vad hans folks religion då hade att bjuda honom, då ingen reflexion orkade fasthålla nå-

got — än mindre hans ande skapa något — det var ett uttryck, ett uttryck för hans vånda, ett ord at skria ut i, ett käril för lidandets bitterhet, psalmistens förtvivlade klagan: «Eli, Eli, lema sabaktani.» Icke ens hans eget gudsnamn: Abba, blev använt. Man har verkligen frågat: varför valde han den psalmen? Tänkte han på dess tröstefulla slut? Fåvitska frågor! Han valde icke, han tänkte icke. Han utgöt sin ångest. Det var allt han kunde i den stunden. — Lukas har hört eller läst, att ett annat psalmställe sedan gavs honom, det innehöll i sig självt intet gudsnamn. Och det är ett vittne för trovärdighet, att i detta psalmställe, när det lägges i Jesu mun, tillfogas Abba, hans vanliga tilltal till Gud.

Men vi har mer än han, ty vi äga just den korsfästes bild. Hans kval giva oss hugnad. Den korsfästes gestalt samlar och stillar sinnet.

Men denna väg, som jag har kallat den yttre vägen, därför att Kristus i historien är med fullt medvetet, den har samma mål. In till den inre gästen. Kristus samlar även i den meningen, att vi, om vi blivit förtrogna med bönen och lärt oss att gå in i stillheten för att vinna oss och förnya oss, få den övertygelsen, att Jesu Kristi himmelske Fader är själens inre gäst. Anden och Sonen föra till Fadern. Det är samma sol-ljus som lyser in i människosjälarna, när de kommit in i själens inre rum och fått ögon att se det. Bönerna samlas hos samme Gud. Den förtrogne, den inre gästen är, såsom Abraham upptäckte med sina gäster, Gud själv.

«Den inre Gästen» finnes i samlingen: När stunderna växla och skrida», Bd. I, utkommet på Hugo Gebers forlag, Stockholm 1921.

Fortegnelse over Söderblom-artikler i «Kirke og kultur».

Nov.	1914:	Edv. Lehmann: Nathan Söderblom (s. 513—28).
Des.	» :	Nathan Söderblom: Kyrkan och kriget (s. 577—95).
Jan.	1915:	Erkebiskopens fredsoprop (s. 53—57).
Apr.	» :	Morten Pontoppidan: Söderbloms hyrdebrev (s. 214—22).
»	» :	N. Söderblom: Dr. Sam. Friis (s. 223—28).
Jan.	1918:	N. Söderblom: Kyrkans enhet (s. 1—5).
»	» :	E. Berggrav: Upsala-kommentar (s. 49—60).
Okt.	1920:	E. Berggrav: Kristenforbund verden over (s. 419—60).
Nov.	» :	Biskop Chr. Ludwigs (Aalborg): I den kirkelige enhetsstræbens tegn (s. 433—41).
»	» :	Biskop Brent (New York): En pilgrimsferd for kirkens enhet (s. 480—83).
Des.	» :	Biskop J. Gleditsch: De kirkelige eningstanker (s. 497—509).
Febr.	1921:	E. Berggrav: Europas oprevne kirkehjem (s. 76—79).
Mars	» :	L. Koren: De evangeliske kirker og Polen (Upsala-møtet) (s. 148—50).
»	» :	Kyrkokonferansen i Upsala (Minoriteter–Polen) (s. 151—60).
Juli	» :	J. Gleditsch: Konferansen for Life and Work (s. 326—32).
»	1922:	Nathan Söderblom: Kristen mysticism hos en inder: Sadhu Sundar Singh (s. 297—306).
Sept.	» :	J. Gleditsch: Kirkelige kongresser aug. 1922 (s. 399—403).
Apr.	1923:	N. Söderblom: Tidens Tecken (s. 193—209).
Sept.	1924:	J. Gleditsch: Kirkelige enhetsbestrebelser (s. 321—27).
Okt.	» :	Chr. Petersen: Nathan Söderblom.
Febr.	1925:	Böndagsplakat 1925 (s. 70—71).
Mars	» :	N. Söderblom: Friedrich van Hügel in memoriam (s. 129—35).
Sept.	» :	Red.: Regnskapet for Stockholm (s. 385—88).
»	» :	E. Berggrav: Konferansen («Stockholm 1925») (s. 403—32).
»	» :	To chefstaler i Stockholm (kongens og erkebiskopens) (s. 433—34).
Okt.	» :	Efterslett fra Stockholm (s. 497—506).
Nov.	» :	N. Söderblom: Kyrkodräkter och kyrkoståt (s. 533—36).
Des.	» :	N. Söderblom: Photios (s. 586—99).
»	» :	E. Berggrav: Økumenisk kringsjå (s. 614—19).
Juni	1926:	N. Söderblom: Et brev om prof. Chr. Collins siste bok (s. 314—16).
Sept.	1927:	Red.: Lausanne eller Stockholm? (s. 387—88).
Okt.	» :	Biskop H. Ostenfeld: Kirkemøtet i Lausanne (s. 449—62).
Mars	1928:	N. Söderblom: Påvestolen och kyrkans enhet (s. 134—56).
Febr.	1929	—»— : Äktenskapet — ett privatnöje? (s. 65—70).
Mars	» :	—»— : Parlamentet och kyrkans strid (s. 139—44).
Mai	» :	—»— : Kyrklig prakt (s. 257—69).
Juni	1930:	Biskop H. Ostenfeld: Ligger vi rett an? (s. 321—25).
Des.	» :	Mätha Lindqvist: Med Söderblom på visitas (s. 577—92).

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen*: Gyldenløvesgt. 18II, Oslo.